

Antilliaans Nederlands

Schakels

ANTILLIAANS NEDERLANDS

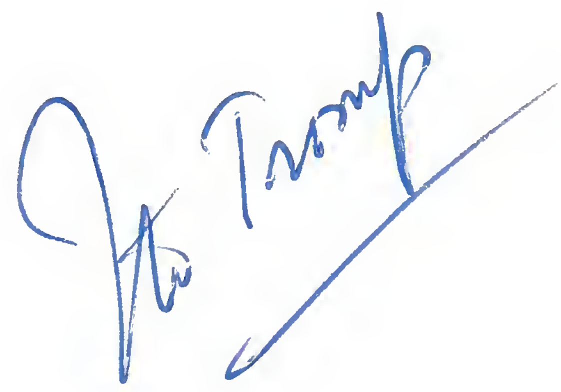
Uitgave Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken,
Herengracht 19A - Den Haag.

Antilliaans Nederlands

drs. A. J. Vervoorn

Schakels NA 61

Inhoud

1 Samenvatting

Het Nederlands op de Antillen verkeert in een grenssituatie: het is vooral de officiële taal en slechts voor een minderheid ook een levende taal. Deze grenspositie leidt enerzijds tot een grote gevoeligheid voor de ABN-norm in het onderwijs, hetgeen duidelijk negatief en kwellend werkt. Bij diverse auteurs vinden we daarvan de weerslag. Men vindt het Nederlands, of misschien meer nog het Nederlandse onderwijs, een vreemde zaak, die zeker in emotionele situaties te kort schiet. Anderzijds heeft de grenspositie ook duidelijk invloed op het soort Nederlands dat gebruikt wordt.

Er zijn uiteraard talloze zaken die niet anders dan met een Papiamentu-woord kunnen worden uitgedrukt. Veel minder dan verwacht vinden we bijdragen uit Spaans en Engels. Daartegenover onverwacht en curieus is een spoortje Indisch Nederlands.

Ook binnen het Nederlands zijn er een aantal opvallende kenmerken. Er zijn woorden, die wij niet kennen, en woorden die duidelijk een andere betekenis hebben gekregen dan in het ABN. Voornaamwoorden en verwijzende woorden als *er* en *het* vormen evenals dat in het Surinaams Nederlands het geval is, een moeilijke categorie voor de gebruiker. Dat er tenslotte door de onzekerheid en onbekendheid met het Nederlands vreemde en minder vreemde fouten gemaakt worden, valt uiteraard te verwachten.

Wat de toekomst betreft, mogen we misschien zeggen dat er wel kiemen zijn om een eigen Antilliaans Nederlands te laten groeien. Maar dan moet de ruimte tot groeien wel gegeven worden!

2 De taalkundige situatie op de Nederlandse Antillen

Levende zaken zijn boeiender dan dode: dat geldt letterlijk voor onderwerpen uit de natuur, zoals planten, of figuurlijk voor verschijnselen als een taal. Misschien weet een enkele Latinist zijn dode taal nog levendig te beschrijven, doch meestal is de algemeen geïnteresseerde lezer meer geboeid door beschrijvingen van zijn eigen, levende Nederlands.
Ik wil nog even bij de planten blijven. Niet om te wieden in 'Onze Taaltuin' gelijk Van Ginneken en Overdiep in de dertiger jaren deden, (Zie hierover Van Haeringen, Netherlandic Language Research, pg. 15) maar om te wijzen op een treffende overeenkomst bij het beschouwend onderzoek zowel van de plantengemeenschap als van de taalgemeenschap. Uit de drie prachtige boeken over onze 'Wilde Planten' geschreven door V. Westhoff en anderen en uitgegeven door de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland (1970-1973) blijkt hoe belangrijk de *grensgebieden* zijn voor de gemeenschappen. Vele zeldzame planten komen juist voor in grensmilieus. In deel I van Wilde Planten wordt dan ook een speciale paragraaf aan 'Grenzen en grensmilieus' gewijd (pg. 164-170).
Ook voor taalgemeenschappen zijn de grensgebieden vaak interessant terrein. De rijksgrens tussen Nederland en België is aanzienlijk minder belangrijk als culturele of taalkundige factor dan de taalgrens tussen het Frans en het Nederlands. Wie regelmatig een blad als Ons Erfdeel leest, is daarvan voldoende op de hoogte.
Veel minder bekend zijn de grensverschijnselen van de Nederlandse taal op het Westelijk Halfrond: in Suriname en op de Nederlandse Antillen. Toch is ook daar het Nederlands een min of meer levende taal in een grenssituatie. Aan het Nederlands in Suriname hebben we reeds eerder aandacht besteed in Ons Erfdeel (1974 nr. 2) en een nummer van Schakels (Den Haag 1974). Hoewel voor talloze Nederlanders blijkens opinie-onderzoeken Suriname en de Antillen toch het zelfde zijn, ofschoon tussen Willemstad en Paramaribo 1.700 kilometer ligt, ligt het voor de hand nu ook nog aandacht te besteden aan het Nederlands op en van de Antillen.
Ter illustratie van de onkunde over deze gebieden en de irritatie die daardoor gewekt wordt, diene de volgende gefingeerde dialoog tussen een Surinamer en een Hollander. In plaats van de Surinamer kunt U zich ook heel goed een Antilliaan denken.

S: Ga je gang (beleefd)
H: Welke gang (zou bijna gaan duwen, stampen, trappen)
S: Wat bedoel je. Wat zeg je. (onzeker)
H: Het was maar een grapje. Waar kom je vandaan?
S: Suriname.

H: O ja, Willemstad hè (enthousiast)
S: Nee, dat is Curaçao. Paramaribo.
H: Ach, nou ja. voor ons is dat hetzelfde. Hebreejsekverbedede.
S: Wat zei je?
H: Verstond je me niet. Jullie spreken toch ook Nederlands. Oh nee, papiaments
S: Dat is Curaçao. Ik kan je best verstaan, als je maar duidelijk praat.
H: Dus jullie hebben geen eigen taal.
S: Natuurlijk. Het Surinaams.
H: O ja. Wat is dat voor een taal (nieuwsgierig)
S: Surinaams, Surinaams is Surinaams.

Deze dialoog is een van de '13 Spelen met land. Flitsende indrukken van mijn bezoek aan Nederland, oktober 1968' die de Surinaamse schrijfster Thea Doelwijt in het tweede nummer van het tijdschrift Moetete publiceerde. Een wat mildere beschrijving van deze onkunde over de situatie op het Westelijk Halfrond binnen de Nederlandse koninkrijksgrenzen geeft Diana Lebacs in haar zeer boeiende roman Sherry. Het meisje Sherry is naar Nederland gekomen om te studeren. In het volgende fragment wordt ook de goedaardige kneuterigheid van het Hollandse binnenhuisje goed weergegeven.

'Sherry verhuisde. Haar nieuwe tehuis was opgetrokken uit baksteen. Er was een lief, klein, groen voortuintje en overal stonden rozestruiken. Ze voelde zich vreemd vertrouwd met het beeld. Een goedmoedige, gebrilde vrouw met grijze krulletjes ontving haar hartelijk. De heer des huizes was kleiner en tengerder dan zijn vrouw, maar niet minder vriendelijk. Ze gingen zitten in de gezellig ingerichte huiskamer, door het grote glasraam kon ze precies op straat kijken.
Meneer veegde zijn bril schoon, zette hem weer op.
'Dus jij komt uit Curaçao' vroeg hij. 'Vorig jaar hadden we een meisjes uit Suriname. Ze komt nog vaak hier op bezoek. Misschien kennen jullie elkaar wel.' Beleefd zei Sherry: 'Ik denk het niet, meneer Reinoutsen. Suriname ligt zo ver van ons vandaan, net zover als Amsterdam van de Noordkust van Afrika af.' Mevrouw keek op. 'Is het heus? Ik dacht dat jullie bij elkaar hoorden.'
Sherry knikte bevestigend. 'Maar', zei ze, 'er zijn net zulke grote verschillen als tussen Curaçao en Nederland.' Mevrouw schonk koffie in en presenteerde koekjes uit een mooi bewerkte trommel. 'Dit halen we meestal alleen 's zondags te voorschijn,' babbelde ze, 'maar vandaag is het ook een extra gelegenheid. We verhuren al een paar jaar kamers. Ik heb namelijk twee zoons. Eén studeert nog, Desmond. Hij doet medicijnen in Leiden, maar komt gelukkig zo vaak hij kan over. De ander is getrouwd en zit in Canada. Nu hebben we dus een kamer over.' Ze keek Sherry verontschuldigend aan: 'En het is nogal stil in huis zonder die twee, zie je.'
Meneer klopte zijn pijp uit. 'Vrouwtje, je raakt alweer aardig op dreef. Laat het kind ook eens wat van zichzelf vertellen.'

Vervolgens vertelt Sherry over haar studieplannen.

Daarna vertelde ze over Curaçao, liet foto's zien. Ze moest veel uitleggen, want Curaçao was als een ver, ongekend, onbereikbaar eiland voor haar pleegouders. Het enige wat ze wel eens als voorlichting gezien hadden, waren de krotjes en de arme kinderen. En de zoon van de buurvrouw zat daar als pater, dus het was helemaal een missieland, naar hun idee.
Ze keken hun ogen uit, toen ze het prachtige Curaçao Intercontinental Hotel zagen.
'Soms mocht ik daar wel eens gaan dansen,' vertelde Sherry.
'Mijn grote broer nam me dan mee.'
'Gossie', zei mevrouw en ze keek haar man verontwaardigd aan, 'je hebt mij nog nooit naar zo'n sjiek hotel meegenomen, Henk.'

Sherry glimlachte. Het waren goeie zielen, die twee.
De televisie 's avonds was alles behalve een ontspanning. Met moeite had je één

film per avond. De rest was een constante aaneenrijging van discussies, lessen, documentaires en dergelijke.'

De laatste zin wijst er overigens wel op dat het voor **beide** partijen moeilijk is zich een juist beeld van elkaars leefsituatie voor te stellen. Willemstad is inderdaad géén Paramaribo, het Papiamentu is iets héél anders dan het Sranantongo en het Nederlands van de Antillen is niet hetzelfde als het Surinaams Nederlands.
Het is mijn bedoeling in dit verhaal wat nader te kijken naar de taalkundige situatie (en de daaruit voortvloeiende problemen) op de Nederlandse Antillen en vervolgens speciaal het Nederlands van Antilliaanse auteurs onder de loep te nemen.
In zeer grote lijnen is de taalkundige situatie op de Antillen als volgt. De officiële taal is het Nederlands, op de Bovenwindse eilanden spreekt men Engels en op de Benedenwindse eilanden spreekt men Papiamentu. Er zitten echter aan deze grote lijnen nogal wat zijlijntjes vast, die het geheel iets minder rechtlijnig maken dan voor een gemakkelijke situatie gewenst is. Met name in het onderwijs struikelen er nogal wat mensenkinderen over deze lijnen. Een fraaie neutrale omschrijving van wat het betekent dat iets een officiële taal is, gaf Hummelen: 'Voor alle eilanden van de Nederlandse Antillen geldt het Nederlands als officiële taal. Het is de taal van het gouvernement. Wettelijke bepalingen en alle verdere officiële stukken werden in het Nederlands gesteld. Vergaderingen van de Staten van de Nederlandse Antillen en van de eilandraden werden in het Nederlands gehouden. Ook de rechtspraak geschiedt in het Nederlands. De pers en de radio bedienen zich voor een belangrijk deel van deze taal. En dan als zeer voornaam punt: voor alle soorten onderwijs is het Nederlands de voertaal.' Gouvernement, wettelijke bepalingen, Statenvergaderingen: het zijn aanduidingen van een taalsfeer die ook in Nederland voor velen ontoegankelijk, onbegrijpelijk is. Laat staan voor de Antilliaan die eigenlijk alleen Papiamentu spreekt en hoort in zijn dagelijkse omgeving.

Ook W. H. Guise geeft in zijn inleidende beschrijving van het eerste deel van zijn artikelenserie 'Antillen op weg naar 1980', in mei/juni 1974 verschenen in NRC-Handelsblad, een goed beeld van de plaats van het officiële Nederlands en het geringe functioneren ervan als bindmiddel op de Antillen. 'Er is om te beginnen een groot verschil tussen de op ongeveer 1.000 kilometer afstand van elkaar liggende Benedenwindse eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao en die van de Bovenwindse Saba, St.-Eustatius en St.-Maarten. Men kent elkaar nauwelijks, de meeste Benedenwinders zijn nog nooit op de andere eilanden geweest en omgekeerd geldt hetzelfde. Ook spreken ze elkaars taal niet. Officieel mag de voertaal voor het gehele gebied dan het Nederlands zijn, maar buiten de scholen en ambtelijke stukken wordt in het zuiden vooral het Papiamentu en in het noorden Engels gesproken.' Illustratief is de geringe belangstelling van werkloze Curaçaoënaars om op St.-Maarten te gaan werken. Hoewel daar een tekort aan arbeidskrachten is. Werken op St.-Maarten wordt als een verbanning ervaren en er moeten nu arbeidskrachten worden geworven in het buitenland.'
Anders dan in Suriname, waar het Nederlands naar mijn idee een zekere eenheid tussen de bevolkingsgroepen schept, is het Nederlands op de Antillen veel meer een vreemde taal. Het vormt maatschappelijk en dan vooral in het onderwijs, een barrière. Ook in contacten met omringende landen is het Nederlands weinig effectief: niemand in het Caraïbische gebied spreekt het! Maar wat dat betreft is het Papiamentu uiteraard nog veel ongeschikter, want dat wordt op de hele wereld door niemand anders gesproken dan door de 200.000 Antillianen. Zelfs de Curaçaoënaar De Palm laat zich in zijn proefschrift op een gegeven moment ontvallen: 'Ligt de toestand op sociaal terrein moeilijk, op economisch en cultureel gebied bestaat er nauwelijks een stimulans om zich te verdiepen in de moedertaal van de Curaçaoënaar. Met het Papiamentu is er weinig te beginnen, omdat de mogelijkheden beperkt zijn en de extensie ervan uiterst gering is' (pg. 57). Nederlands is dan tenminste 100 keer beter, als we rekenen dat die taal op de wereld door 20 miljoen mensen gesproken wordt! Die zitten alleen wat ver van de Antil-

len, zodat Engels of Spaans natuurlijk veel praktischer zijn. In het derde artikel uit zijn reeks schreef Guise hierover: 'Het frustrerende is verder dat wij te weinig geïnformeerd zijn over de ontwikkelingen in ons eigen gebied en zo ook de wegen niet kennen naar verbetering. Wij voelen: dit kan niet, maar wij missen door de voortdurende oriëntatie op Nederland de informatie om het beter te doen. Een belemmering daarbij is de taalbarrière. Het Nederlands is hier veel beter gecultiveerd dan het Spaans en het Engels en zodra we met Spaans- of Engels sprekenden in contact komen, voelen we die barrière onmiddellijk. Het Nederlands werkt overigens niet alleen remmend voor onze contacten naar buiten, het werkt ook remmend op het onderwijs zelf.
Kinderen, die voor het overgrote deel thuis nooit met het Nederlands geconfronteerd worden, maar daar het Papiamentu spreken, worden vanaf de kleuterschool al onderwezen in het Nederlands'. Weliswaar wordt er al jaren gepleit voor de invoering van Papiamentu als onderwijstaal, maar dat lukt niet erg. 'Het Papiamentu als taal wordt niet gewaardeerd, iemand die zich goed in het Nederlands kan uitdrukken is altijd hoger gewaardeerd dan iemand die dat niet kan. Vroeger kreeg je zelfs straf als je op school Papiamentu sprak. Dat is nu wel voorbij, maar de grootste groep van de bevolking is bijzonder huiverig om de eerste stap tot afschaffing van het Nederlands te zetten. 'Grote delen van de bevolking zijn er bang voor. Zij hebben gezien dat je als Nederlander wat kunt bereiken, de school is altijd Nederlands geweest, de school is het middel om de maatschappelijke ladder te beklimmen en bood bij goede resultaten de mogelijkheid om in Nederland te gaan studeren. Er bestaat door de eeuwenlange fixatie op Nederland de angst dat met het invoeren van het Papiamentu al deze mogelijkheden zullen worden afgesneden.' Het zijn allemaal opmerkingen die reeds eerder gemaakt zijn, en reeds bijna tien jaar word er gepoogd iets te veranderen. Maar er is nog geen beslissing genomen, de praktische omstandigheden werken belemmerend en het resultaat omschrijft Guise als volgt: 'Met het huidige systeem is de Nederlands sprekende elite altijd in het voordeel, de alleen Papiamentu sprekende Antilliaan in het nadeel. Hij begint met een achterstand die bijna niet meer in te halen is. Weliswaar zijn er inmiddels op verschillende scholen onderwijskrachten begonnen Papiamentu met de kinderen te spreken, maar de boekjes die ze gebruiken zijn uitsluitend in het Nederlands en bij de scholen die wij bezochten waren de problemen die zelfs kinderen in een vijfde klas nog met het Nederlands hebben, zeer duidelijk.' Het woord *zelfs* in deze laatste zin getuigt overigens van een groot optimisme: het suggereert dat het na die vijfde klas dan toch wel zo'n beetje over is met de problemen met het Nederlands. De aanleiding tot mijn belangstelling voor het Antilliaans Nederlands geeft echter weinig grond voor zo'n optimisme. Antilliaanse studenten aan de Technische Hogeschool te Eindhoven ondervonden namelijk, zeker de eerste paar studiejaren, in vele gevallen aanpassingsmoeilijkheden, hetgeen tot studieproblemen leidde. Via het bureau van de studentendecaan, waar de moeilijkheden besproken werden en ook bleek dat het om méér dan individuele problemen ging, is contact gezocht met de aan de Technische Hogeschool verbonden neerlandici. Vrij unaniem plaatsten de Antillianen de oorzaak van hun problemen in hun gebrekkige beheersing van het Nederlands. Ze voelden zich onzeker in hun uitdrukkingsvermogen, konden zelf moeilijk beoordelen of hun Nederlands voldoende was of niet. Dit leidde dan weer tot problemen bij mondelinge of schriftelijke tentamens. Ook contacten met Nederlandse studenten verliepen moeizaam: enerzijds zoeken de Antillianen elkaar (begrijpelijkerwijze in een vreemde omgeving!) op en spreken dan Papiamentu, anderzijds zijn ze geremd in hun Nederlands door het verlammende idee niet te voldoen aan de ABN-norm.
Overigens is het probleem van deze Antilliaanse studenten in Eindhoven niet nieuw en ook niet tot Eindhoven beperkt. Reeds in 1971 is in het tijdschrift Watapana (jrg. 3, no. 2) een artikel verschenen van de Nijmeegse docent dr. L. F. Triebels over 'De Antilliaanse student in Nederland'. Na een uitvoerige behandeling van sociale, etnische en didactische achtergronden van deze groep studenten, constateert Triebels ook dat er taalproblemen zijn.

Hij schrijft:

'Nog een andere moeilijkheid doet zich voor: het probleem van de taal. In scherpe discussies en in het verdedigen van eigen opvattingen, meestal gepaard met emotioneel verhoogde toestanden (tentamens en examens!), is het normaal dat men zich steeds moeilijker zal uitdrukken in een – in wezen – vreemde taal en men zal willen teruggrijpen op zijn moedertaal.
Dat men misschien moeite heeft met het Nederlands juist in zulke momenten is niet verwonderlijk als men bovendien beseft dat het Nederlands op de Antillen geen normale voertaal is, maar verbonden met een groep die nauwelijks als referentiekader in culturele zin zich voor de grote massa heeft waar gemaakt. Maar ook niet in sociale zin. Hoe waren immers dáár de contacten met de Nederlanders?
Het ongelukkige is dat de Nederlanders zich dáár dit isolement konden permitteren, maar de Antilliaanse studenten hier niet: ze moeten zich voortdurend van het Nederlands bedienen. In een eventuele terughoudendheid om zich in het Nederlands uit te drukken steekt overigens een grotendeels onnodige onzekerheid over het juiste gebruik en het tempo om zich hierin uit te drukken. Maar die onzekerheid is er wel en ze speelt soms een rol in het contact.'

Zijn conclusie op dit punt dat er meer sprake is van een onzekerheid over de norm en de eigen prestatie, dan van een werkelijk *taal*probleem, kan ik vanuit de Eindhovense ervaring geheel onderschrijven. Slechts bij een enkele student kan er echt gesproken worden van een normaal studieverloop. Het misverstand over de ABN-norm zorgt beslist voor veel volledig overbodige sociale ellende. Het woord misverstand gebruik ik hier met opzet, omdat het naar mijn mening niet verstandig is die ABN-norm voor het Antilliaans Nederlands streng te hanteren. Het is hier misschien wel nuttig om ter vergelijking enkele opmerkingen aan te halen van iemand uit die andere grenssituatie van het Nederlands: de taalgrens met het Frans. Rond de vraag of het Belgisch Nederlands nu gelijk moet zijn aan het ABN of zijn eigen gezicht moet tonen en zich moet ontwikkelen tot een Algemeen Beschaafd Zuid-Nederlands, is ook veel getwist over het kiezen van een norm. Een relativerende verdediging van de Noordnederlandse norm vinden we bijvoorbeeld bij W. de Vreese. Wie een norm zó ruim ziet, kan er inderdaad steun bij vinden zonder er last van te hebben. 'Weer anderen zeggen, dat wij geen eenheid kunnen bereiken, dat ook in Noord-Nederland geen eenheid bestaat. Iedereen weet wel, dat volstrekte eenheid nergens bestaat. Er kan natuurlijk alleen sprake zijn van een betrekkelijke eenheid, van een toestand die zich aan de oningewijde als een eenheid voordoet. Zelfs als we uit al onze krachten naar eenheid streven, dan nog zullen er voor de ingewijde talloze verschillen zijn: dat ligt aan even talloze oorzaken van tijd en plaats, van omgeving en opvoeding, van de fysiologische bouw der spreekorganen bij elke mens. Maar wat zal het dan zijn, als wij *niet* naar eenheid streven, maar naar verscheidenheid? Het gevolg zal zijn, niet verscheidenheid, maar een Babelse spraakverwarring' (pg. 125/126). Dit lijkt me een standpunt dat ook op de Nederlandse Antillen wat meer adem zou geven, dan thans het geval is. En de ademnood voor het Nederlands is er nogal groot, is mijn indruk!
Van letterlijk en figuurlijk wat grotere afstand dan De Vreese had, heeft de Groningse hoogleraar Van Es geschreven over het 'Nederlands uit de pen van Zuidnederlanders.' Hij is geen partij (laat staan: slachtoffer) in het taalkundige grensconflict en kan zich meer als waarnemer opstellen. Hij geeft voor de waargenomen taalfeiten ook een verklaring en constateert ook hier een onzekerheid over het taalgebruik. Evenals op de Antillen merkt Van Es in Zuid-Nederland dat het streng hanteren van een (vreemde) taalnorm tot een zekere kramptoestand leidt. Een deel van zijn analyse is dan ook zeker van toepassing op het Antilliaans Nederlands. Hij zegt:

'In Noordnederland zijn er drie taalsferen die op elkaar inwerken: de streektaal, de beschaafde omgangstaal en de geschreven en daardoor gestileerde cultuurtaal.

De vrijere omgangstaal staat als het ware bemiddelend tussen beide uitersten in. Ze past zich soepel aan bij de streektaalgewoonten, in uitspraak, woordenkeus en zinswending. Men heeft zelfs, en tot op zekere hoogte terecht, beweerd, dat er eigenlijk strikt genomen geen algemene, althans geen homegene en daarom niet in alle opzichten normatieve Nederlandse omgangstaal bestaat, aangezien het gesproken Nederlands, ook in de mond van wat men beschaafde sprekers pleegt te noemen, kameleonachtig de kleur van de omgeving aanneemt. Maar ze werkt daardoor tevens remmend én verzachtend op de tegenstellingen, ze maakt de overgang gemakkelijker van het dialect naar de cultuurtaal. Waar nu in België de intermediaire invloed van de genuanceerde Nederlandse omgangstaal zich nog slechts in geringe mate kan laten gelden, komen de streektalen en de geschreven cultuurtaal veel scherper tegenover elkaar te staan. De spanningen tussen beide worden in het taalbewustzijn van de individuele taalgebruikers heviger dan normaliter in Nederland. De overgang is abrupter en bewerkt een sterkere onzekerheid omtrent de juistheid van het taalgebruik, met name bij hen die bewust de algemene Nederlandse cultuurtaal zo zuiver mogelijk willen toepassen'. (pg. 190/191).

Dat men vanuit een ik zou haast zeggen oud-koloniaal Nederlands standpunt op de Antillen nu toch de ABN-norm hanteert, verhoogt alleen maar de barrière die door die taal gevormd wordt voor de Papiamentu spreker. Een curieus voorbeeld van geborneerde Hollandse zelfverzekerdheid ten opzichte van de taal gaf J. van Ginneken in 1913 in het eerste deel van zijn Handboek der Nederlandsche Taal. Daarin wordt ook een paragraafje gewijd aan 'Curaçaosch en Arubaansch-Nederlandsch'. Let bijv. op de suggestieve woorden 'toch, op de koop toe, ontgelden, gebroken' en de schokkende constatering dat het Wien Neerlandsch bloed in het Engels vertaald moest worden. Van Ginneken schrijft: 'Op Curaçao, Aruba en Bonaire spreken zelfs de Hollanders onder elkander zoo goed als alleen Neger-spaansch of Papiamentoe. Te Nijmegen op het Canisius-College heb ik verschillende van daar afkomstige leerlingen gehad, van echte Nederlandsche families met Nederlandsche namen, die van hun jeugd af Nederlandsch hadden verstaan en toch den bouw onzer taal van meet af aan moesten aanleeren en onder elkaar nog altijd Papiëmentsch spraken en Papiëmentsch bleven denken op den koop toe. Alle beschaafde ingezetenen, meldt Neerlandia, spreken – afgezien van het Papiamentoe – nog drie of meer talen die men, wat de kennis er van betreft, als volgt kan rangschikken: 1e de Spaansche, 2e de Engelsche en 3e de Nederlandsche taal. Het is gemakkelijk te begrijpen, dat de uitspraak van zovele talen niet zuiver kan zijn en ook, dat die van het Nederlandsch het voornamelijk ontgelden moet. Toch verschijnen op Curaçao alleen naast vier andertalige vijf Nederlandsche nieuwsbladen: *lezen* kan men het dus nog, maar spreken? Ongeveer 80% van wat in de deftigste Curaçaosche club gesproken wordt, is Papiamentoe, 9% Spaansch, 7% Engelsch en 4% Nederlandsch. Op St. Eustatius, Saba en het Nederlandsch gedeelte van St. Martin wordt bijna uitsluitend Engelsch gesproken. Op St. Eustatius moesten bijv. bij gelegenheid der troonsbestijging onzer Koningin 1898 het Wien Neerlandsch bloed en Wilhelmus van Nassauen in het Engelsch vertaald worden. Van 't eiland Saba getuigt een welingelichte reeds in 1936, dat «geen enkel ingezetene een woord Hollandsch verstaat.» En in 1901 konden volgens Neerlandia, van de 4.000 inwoners van 't Nederlandsch gedeelte van St. Martin er slechts 35 Nederlandsch spreken, maar er werd bijgevoegd, dat zij het daarom nog niet altijd deden.
Om een denkbeeld te geven van het gebroken en half gecreoliseerde Nederlandsch, dat onder die Hollandsche Papiamentoe-sprekers toch nu en dan gehoord wordt, kunnen de volgende citaten dienen uit de opstellen mijner Arubaansche leerlingen geëxcerpeerd.'
Het is de lezer duidelijk dat in Van Ginnekens ogen het maar treurig gesteld is met het Nederlands op de Antillen en dat de norm in geen enkel opzicht gehaald wordt. Hij stelt die ABN-norm niet met zoveel woorden, maar impliciet is die voor hem vanzelfsprekend aanwezig.

Veel later, in 1969, wordt die norm wel expliciet gesteld door de Curaçaoënaar J. P. de Palm. In zijn dissertatie Het Nederlands op de Curaçaose school gaat hij er heel duidelijk van uit dat voor de Antilliaanse leerling het Nederlands een volstrekt vreemde taal is. En de norm bij het onderwijs in een vreemde taal is duidelijk: het is de norm die geldt voor de 'native speaker'. Dus zoals wij niet kunnen bepalen wat goed Engels is, hebben de Curaçaoënaars geen recht van spreken als het gaat over het Nederlands, want het Nederlandse ABN is dan de norm.
Nadat De Palm van het Papiamentu heeft geconstateerd dat het nog geen officiële spelling heeft, wat tot onzekerheden in het onderwijs leidt, zegt hij: 'Behalve dit probleem, dat door de aanpassing van het onderwijs aan de Antillen, acuut is geworden, is er een ander probleem, dat zeer diep ingrijpt in de didaktiek van het Nederlands. Het gaat om de kardinale vraag welk Nederlands op school mag of moet worden gebruikt. De beantwoording van deze vraag is afhankelijk van het standpunt, dat men inneemt ten opzichte van het Nederlands, m.a.w. of men bij de eenheid in verscheidenheid de nadruk legt op de eenheid of op de verscheidenheid. In Nederland is dit een probleem, waarover men het moeilijk eens zal kunnen worden.' Hierna volgen dan enkele citaten, waaruit blijkt dat de grenzen van het ABN niet geheel vast liggen, maar dat in het onderwijs de algemene cultuurtaal de voorkeur verdient. Het is nu dus maar de vraag in hoeverre men een eigen Antilliaans Nederlands wil aanvaarden dat voldoende zelfstandig is om als algemene cultuurtaal te dienen, en dat zich dan ook verder als zodanig kan ontwikkelen zonder de knellende norm van het ABN. 'In het vorige hoofdstuk is reeds gewezen op het bestaan van een Curaçaos Nederlands. Niemand zal een **auteur** kunnen beletten een regionale taal te gebruiken. Het kan soms zelfs een vorm van appreciatie zijn'. Aldus De Palm, die vervolgens enkele voorbeelden met wellust behandelt, waarin een auteur door het Curaçaos Nederlands voor misverstanden zorgt. Maar een schrijver zit niet meer op school en kan dus niet meer beleerd of bestraft worden. 'De vraag laat zich stellen wat *op school* geëist, wat verboden en wat toegelaten moet worden. Ik kan mij voorstellen', aldus De Palm, 'dat dit probleem voor Suriname, waar de kinderen, althans die van de hoofdstad, naar school komen met een grote dosis Surinaams Nederlands en velen deze taal ook in zekere mate actief beheersen, moeilijkheden zou kunnen opleveren. Op Curaçao echter is de situatie – zoals eerder vermeld – volkomen anders. Bij deze Papiamentu-sprekers dient het *Nederlands* als *vreemde taal* gedoceerd te worden. Het ligt dan ook voor de hand, dunkt mij, dat niet het Curaçaos Nederlands maar het Algemeen Beschaafd moet worden onderwezen. De school heeft de plicht de vreemde talen zo zuiver mogelijk tot hun recht te laten komen. Evenmin als een leraar Engels kan toestaan, dat een van de Bovenwinden afkomstige leerling de zin «I like the child in the garden» uitspreekt als «Oi loik de tjoild in de gjardin», kan een onderwijzer in zijn Nederlandse taalles tolereren dat er sprake is van «Je abuseert te veel» (Pap. abuzá = misbruik maken) of «Je moet mij niet stroberen» (Pap. stroba = hinderen). Door dergelijke barbarismen oogluikend toe te laten wordt in de hand gewerkt dat de onverzorgdheid voort blijft woekeren, hetgeen wel eens pijnlijke situaties ten gevolge kan hebben.

Uit de mond van een Antilliaanse bewindsman hoorde ik in een gesprek, dat hij met een Nederlandse collega voerde: «Die man zit de hele zaak te pomperen». Op Curaçao zou hij begrepen zijn; de Nederlandse toehoorder fronste slechts de wenkbrauwen, omdat hij niet wist, dat «pompa» een ongekuist Papiaments woord is voor «dwars zitten» of «voor de gek houden» dat vernederlandst was tot «pomperen». Het gesprek stokte en zelfs nadat het moeizaam op gang kwam, bleek uit de afwezige blik van de Nederlandse bewindsman duidelijk dat hij uit diplomatieke tact niet naar de betekenis durfde vragen.'
Twee opmerkingen in dit citaat, afgezien van het stellen van de ABN-norm, zijn naar mijn idee opmerkelijk. Ten eerste is dat de bezorgdheid van voortwoekerende onverzorgdheid door het oogluikend toelaten van barbarismen. Dit is een erg negatieve benadering van de eigen ontwikkelingsmogelijkheden van een Antilli-

aans Nederlands. Ik ben geneigd werkwoorden als stroberen en pomperen een verrijking van het Nederlands te vinden.
Het open staan voor lokale taalvernieuwingen duidt niet op onverzorgdheid, maar op een opnemingsvermogen en levenskracht van het Nederlands. Juist bij het Surinaams Nederlands, waarvan ook De Palm constateert dat het veel meer functioneert dan het Nederlands op de Antillen, vinden we talloze voorbeelden van het absorberen van diverse anderstalige invloeden. Maar bestraffing van elke afwijking van het ABN werkt natuurlijk uitsluitend remmend en verstarrend. Voortvloeiend uit dit eerste punt is het tweede: het compliment van diplomatieke tact van de Nederlandse bewindsman. Men kan hier even goed over het bête zwijgen spreken van de bestuurder die het vanzelfsprekend vindt dat iedere onderdaan zijn taal spreekt! Het ware sympatieker geweest als de bewindsman zich óf beter georiënteerd had, of eerlijk gevraagd had: wat betekent stroberen?
Het is tenslotte interessant nog te kijken naar de opvattingen van iemand die zich onlangs, in 1973, uitvoerig heeft uitgesproken over plaats en de normfunctie van het Nederlands op de Antillen. Ik bedoel A. C. Prins-Winkel die in Amsterdam promoveerde op 'Kabes Duru' Verslag van een onderzoek naar de onderwijssituatie op de Benedenwindse Eilanden van de Nederlandse Antillen, in verband met het probleem van de vreemde voertaal bij het onderwijs'. De uitvoerige ondertitel bevat reeds de term 'Vreemde taal' en het wordt de lezer al gauw duidelijk dat daarmee het Nederlands bedoeld wordt. De officiële aanwezigheid van het Nederlands formuleert deze auteur zo: 'Een ieder wordt geacht de officiële taal – i.c. het Nederlands – te spreken'. Echter: 'De officiële taal is goeddeels voorbehouden aan regering, rechtspraak, onderwijs en soms ook aan de kerk. Dagbladen en tijdschriften verschijnen voornamelijk in de officiële taal, De «landstaal» wordt, zoals reeds eerder gezegd, vooral in de huiselijke kring, in persoonlijke verhoudingen, in het sociale verkeer en in andere niet-zakelijke relaties en verbanden gebruikt.'
De problemen zijn echter niet alleen van taalkundige aard, ook sociale en psychische factoren spelen een rol.
Hoewel het Nederlands een moeilijke 'vreemde taal' is, wil men het tóch leren. 'Door een eeuwenlange «brainwashing» wordt Nederland het ideale oord, de springplank naar sociale vooruitgang, de plaats waar onwillige schoolkinderen wèl zullen willen leren, waar de Antilliaan zijn opvoeding kan afronden, zijn persoonlijkheid kan vormen, zijn visie kan verbreden en zijn zelfgevoel hervindt. Arends meent dat na de autonomie van de eilanden deze gevoelens niet verminderd zijn doch «juist in sterkere mate naar voren zijn gekomen» (pg. 45). (H. Arends hield in 1967 een rede Hollandia Mythologie.)
Het praktische probleem is dan natuurlijk 'dat degene die van huis uit geen Nederlands spreekt, het altijd zal afleggen tegen iemand die de taal beter beheerst, van huis uit wél Nederlands spreekt en bovendien gedurende vele jaren in de gelegenheid werd gesteld door middel van systematisch onderwijs zijn taal beter te «leren». Het herhaalde falen of achterblijven van degene die een hem minder bekend medium moet hanteren, wekt bij de een spanningen en frustraties en bevestigt bij de ander, die wél zijn moedertaal gebruikt, de eigen superioriteit. Is het een wonder dat zich op grond van een dergelijk samenspel van krachten bij degenen die achterblijven insufficiëntiegevoelens ontwikkelen, waardoor niet slechts de waarde van de taal, maar ook de eigenwaarde in het geding komt?'
Wanneer de Nederlander op de Antillen het Nederlands propageert 'omdat Papiamentu een taal is waarin je niet kunt denken', en de Antilliaan het Papiamentu niet in het leerplan wil zien opgenomen 'omdat de kinderen het toch al spreken en op school maar wat anders moeten leren', vergeet de één hoe kort geleden het nog maar is dat zijn eigen taal op dergelijke gronden werd gediskwalificeerd en tevens hoe klein het Nederlands taalgebied in feite wel is, terwijl de ander over het hoofd ziet dat zijn taal mede door de verwaarlozing in het onderwijs niet ten volle ontwikkeld wordt. Om met Comenius te spreken: ook edelstenen glanzen slechts wanneer zij geslepen zijn.

Als officieel communicatiemiddel werd het Papiamentu afgewezen. Een ieder wordt geacht de officiële taal – i.c. het Nederlands – te spreken. Wie minder bedreven is in de officiële taal, bijv. omdat hij deze thuis niet spreekt, legt het vanzelfsprekend telkens weer af tegen hem voor wie deze taal tegelijk zijn moedertaal is. Dit is dan een nieuw bewijs voor de inferioriteit van de volkstaal. De kennis van het Papiamentu verhindert zelfs het aanleren van de officiële taal! En op deze wijze ontstaat wat we zouden willen noemen het negatief linguïstisch normbeeld ten opzichte van het Papiamentu en ten aanzien van de Papiamentu-sprekende. De Papiamentu-sprekende blijft uiteraard duidelijk achter bij de Nederlandssprekende waar het gaat om Nederlands taalgebruik. De onzekerheid omtrent de waarde van het Papiamentu slaat om in onzekerheid omtrent de eigen waarde daar waar men zijn expressieve onvermogen in al zijn frustrerende aspecten ondergaat en daarbij zijn tekorten opmerkt in het gebruik van de officiële taal. De perfectie en het gemak waarmee de ander zijn eigen moedertaal hanteert brengt de eerstgenoemde groep merkwaardig genoeg niet op de gedachte, dat die ander het gemakkelijker heeft dan hij, maar wekt bij hem gevoelens van onvolkomenheid, van minderwaardigheid. Daarnaast kent hij echter gevoelens van onmacht, wrevel, zelfs van haat over de miskenning van zijn 'dushi Papiamentu' (pg. 46).

Heeft dit alles dan tot resultaat een situatie van tweetaligheid, of misschien zelfs meertaligheid? Het hangt er dan maar van af hoe men die tweetaligheid definieert, en vooral welke eisen men aan de beheersing van de tweede taal stelt. Wat betreft de Antillen is de conclusie van A. C. Prins-Winkel op dit punt zeer duidelijk: 'Ten aanzien van de algemene tweetaligheid van de Antilliaan menen wij te moeten constateren, dat deze een fictie is. De doorsnee-Antilliaan is monolinguaal en de meeste kinderen zijn, wanneer zij naar school komen, ééntalig georiënteerd op het Papiamentu' (pg. 55). Even daarvóór werd de situatie iets beeldender omschreven: 'Op de Antillen spreken de gevestigde Antillianen slechts bij uitzondering geen Papiamentu in de huiselijke kring en de gezellige omgang; zij die een zekere scholing hebben genoten en in staat zijn de officiële taal ook te blijven gebruiken – bij hun werk, hun studie of met vrienden e.d.m. – spreken daarnaast ook Nederlands. De ambtenaar voert zijn correspondentie in het Nederlands, de regeringsvertegenwoordiger voert officieel het woord in de Europese voertaal, maar beiden zullen zij elkaar – wanneer het tenminste creoolssprekenden zijn – in de «landstaal» en niet in de officiële voertaal te woord staan zodra het géén formele bespreking betreft.'

Het is tot besluit van deze taalkundige situatieschets interessant om nog even terug te keren tot de harde cijfers. Ofschoon met cijfers en statistieken alles bewezen kan worden en we met interpretaties erg voorzichtig moeten zijn, is er toch een frappant verschil tussen de getallen uit 1960, zoals geciteerd bij A.C. Prins-Winkel. Natuurlijk is het zeer onduidelijk hoe Van Ginneken aan zijn getallen kwam (ik vermoed dat in modern wetenschappelijk jargon zijn methode de 'qualified guess' zou heten) en ook is het de vraag wat de deftigste 'Curaçaosche club' precies betekent. Het lijkt me echter wel aannemelijk dat in de deftige club het aandeel van het Papiamentu eerder kleiner en dat van het Nederlands eerder groter zal zijn dan voor de gehele samenleving gold, gezien de sociale waarde van de beide talen. Voor de vier voornaamste talen krijgen we dan de volgende cijfers:

	Van Ginneken 1913	Volkstelling 1960
Papiamentu	80%	72%
Nederlands	4%	14%
Engels	7%	9%
Spaans	9%	2%

De eerste helft van de twintigste eeuw heeft bij vergelijking der cijfers een paar opmerkelijke verschuivingen opgeleverd. Ondanks alle sombere berichten moeten we dan toch een aanzienlijke vooruitgang constateren van het Nederlands, zeker als we dus bedenken dat het getal van Van Ginneken eerder nog te hoog dan te laag zal zijn. Ook in andere bronnen vinden we een bevestiging van deze vooruitgang van het Nederlands in de eerste helft van de twintigste eeuw. In de Encyclopedie van de Nederlandse Antillen staat onder het kopje 'Nederlands' onder andere: 'De invloed van het Nederlands is sinds de Tweede Wereldoorlog toegenomen als gevolg van het zich steeds uitbreidende overheidsapparaat, de intensivering van het onderwijs, het grote aantal in Nederland studerende Antillianen (veel afgestudeerden trouwen met een Nederlandse vrouw). Toch beheersen betrekkelijk weinig Antillianen het Nederlands zeer goed. Men spreekt daar van Papiaments Nederlands; dit kan zowel op de zeer gebrekkige taalbeheersing van de minst ontwikkelden betrekking hebben als op het door enkele eigenaardigheden in het taalgebruik gekenmerkte Nederlands van meer ontwikkelden en zelfs van in de Nederlandse Antillen gevestigde Nederlanders (stoof i.p.v. fornuis).' Ook hier in deze encyclopedie wordt onder 'goed beheersen' naar mijn indruk weer vanzelfsprekend verstaan: voldoen aan de ABN-norm. Het voorbeeld stoof i.p.v. fornuis is géén uiting van slechte beheersing van het Nederlands, maar een kenmerk van een eigen Antilliaans (liever dan Papiaments) Nederlands.
Bij de oorzaken die voor de uitbreiding van de invloed van het Nederlands genoemd worden, wordt naar mijn idee één heel belangrijke factor vergeten. In de moderne samenleving zijn naast overheid en onderwijs, natuurlijk ook handel en industrie van het grootste belang. Het is daarom wellicht interessant hier nog eens te wijzen op de invloed die de vestiging van een grote industrie op een maatschappij en op de taalkundige situatie kan hebben. Voor de Antilliaanse situatie kan ik daarvoor het best citeren uit de sociologische verkenning 'Korsow' die zegt (pag. 87):

'Tot na de vestiging van de Shell (1915) droeg het culturele leven op Curaçao zeer bepaald een «Latijns» stempel.
Na de industrialisatie van Curaçao door de vestiging van de olieraffinaderij van de Koninklijke Shell-groep, volgde echter weer een «verhollandsing», vermengd met een «veramerikanisering» na de tweede wereldoorlog.
Het Nederlands, dat altijd de officiële taal was geweest, ging toen ook buiten de beperkte kring van het gouvernement een rol spelen in handel en bedrijfsleven. Het nederlandstalig onderwijs werd verbeterd en uitgebreid, uit het besef, dat Curaçao zonder goed nederlandstalig onderwijs, steeds voor de hogere en middelbare bestuurs- en bedrijfsfuncties op niet-Curaçaoënaars zou blijven aangewezen.
Dit stimuleerde de groei van het M.U.L.O. en later het middelbaar onderwijs. Volledig geschoeid op nederlandse leest als dit onderwijs tot voor kort was, heeft het in niet geringe mate tot de «verhollandsing» van de Curaçaose bevolking geleid, vooral van de «middle»- en «upper-class», bij wie de waarde van het onderwijs voor een positie-verbetering c.q. -handhaving hoog werd aangeslagen. Dit proces van «verhollandsing» deed echter ook een gevoel van vervreemding, van het kwijtraken van het eigene, ontstaan, wat weer resulteerde in een anti-hollandse stemming en een versteviging van de sociale positie van het 'Papiamentu'.

De woorden 'tot voor kort' in dit citaat wijzen er al op, dat de onderwijssituatie sterk aan het veranderen is. Volgens veler waarneming is zeker ook na de meidagen van 1969 de positie van het Nederlands zwakker geworden. De vooruitgang is dan ten koste gegaan van twee talen: het Papiamentu en het Spaans. Deze laatste taal heeft duidelijk zijn functie verloren, zeker ook wel ten gevolge van het toenemend gevoel van eigenwaarde voor het Papiamentu. (Wat betreft de literaire rol van het Spaans merkt De Palm op: 'Het is duidelijk, dat de eerste literaire publicaties aan het eind van de 19e eeuw niet in het Papiamentu zijn verschenen. Ook niet in het Nederlands, dat in die tijd alleen werd gesproken door ambtenaren en plan-

tagehouders. Deze lieden voelen zich bepaald niet geroepen de muze gewillig te zijn.
Daarentegen waren er op het eiland Curaçao altijd wel zuidamerikaanse bannelingen, die om de tijd te korten onderwijs gaven in de Spaanse taal. . . Zij hebben aan dichters als Adolfo Wolfschoon en Joseph Sickman Corsen de inspiratie gegeven om in het Spaans te dichten'. In Inleiding tot: Kennismaking met de Antilliaanse poëzie, Sticusa 1973).
Het verschil in de cijfers van het Engels komt misschien ook vooral door de Bovenwinden, die bij Van Ginneken niet meetelden en in 1960 uiteraard wel. Een grotere invloed van het Engels zou ik er dus niet uit willen concluderen.
Ondanks de verstarrende werking van de ABN-norm en ondanks de sociale complicaties, blijkt het Nederlands op de Antillen toch wel duidelijk groeimogelijkheden te hebben gehad. Een wat vrijere houding tegenover de lokale invloeden kan dan naar het mij lijkt zeker bijdragen tot een verdere en snellere ontwikkeling van een eigen Antilliaans Nederlands.

3 Waarde van het Nederlands bij Antilliaanse auteurs

In een samenleving waar nog veel onduidelijkheid en onzekerheid omtrent de taal en de te volgen normen binnen de gekozen taal bestaan, kan men bij literaire auteurs een soort extra-gevoeligheid voor taal verwachten. Vóór een dichter in een meertalige situatie gaat schrijven, moet hij nog nadenken over de taal waarin dat gaat gebeuren. Of is een combinatie van talen misschien beter? En mag dit wel zo gezegd worden in het Nederlands? Is dit wel de juiste spelling van het Papiamentu? Naast het kiezen van onderwerp, thema, beelden voor het literaire werk, zijn dat allemaal bijkomende vragen. Bovendien zijn er dan nog de sociale complicaties. Iedere taal is bovendien nog een vorm van politiek en cultureel kleur bekennen. Het Nederlands is de blanke taal, die je als neger eigenlijk niet 'mag' spreken. De eigen identiteit raakt bekneld en onzekerheid is het gevolg. Maar door het onderwijs, of misschien nog ruimer: door de gehele culturele situatie, op de Antillen is het Nederlands natuurlijk toch vaak de literaire taal. De liefde tot zijn land is niet alleen de Nederlandse dichter aangeboren, maar ook de Curaçaose. En de liefde tot zijn land bezingt men uiteraard het liefst in de eigen landstaal. Juist wanneer men dan als Antilliaan ver weg in Nederland zit voor studie of werk, en wanneer men dus in het Nederlands gaat denken en functioneren, worden die behoefte aan eigen land en taal dringend. Bij diverse dichters vinden we een neerslag van deze ontheemdheid. In 1970 publiceerde F. M. Arion in zijn tijdschrift Ruku 'Twee gedichten uit den vreemde', die ik hier graag als eerste voorbeelden wil aanhalen. Omdat voor zijn gevoel de liefde tot het eiland dieper zit dan het taalprobleem draai ik de volgorde van publicatie om (misschien was die ook maar toevallig?).

Eiland

Ik ben daar geworteld waar ik niet ben
Op u geworteld als een palmboom
Maar langer en zwarter
Vruchteloos nog omdat ik ver van u ben.

Maar ik ben op u, alleen op u
En gij zijt onder mij
En als gij mijn voetstuk zijt
Het voetstuk voor deze wilde zeeboom
Dan ben ik op u het beeld van mijn jeugd
Ik ben op u
U bent onder mij, ik ben een beeld

maar ik ben nog niet gestorven;
Hoog boven de zeeën kom ik op u af.

Wonderlijk sta ik hier
Een weg te beginnen die ik niet wil
Ik wil naar u
Maar het zijn de zeeën die ons scheiden
En ons duwen eiland
De zeeën die ons voorbij zullen gaan
Ik ben geworteld op u waar ik daar niet ben o eiland.

Daar waar hij niet is, ligt zijn eiland en hier (in Nederland?) moet hij een weg beginnen die hij niet wil. Om die weg af te leggen moet hij de taal hanteren die van oorsprong niet de zijne is. (Dat hij die weg overigens met groot succes kan afleggen bewijst Arion in 1974 met het sublieme boek Dubbelspel). Maar wat is dan eigenlijk wèl zijn taal? Dat is de vraag van het andere gedicht. Een buitengewoon goed en schrijnend beeld van de man die spreekt en schrijft in een taal, die hij eigenlijk niet zou willen. Bovendien een gedicht dat ver uitgaat boven de specifiek Antilliaanse situatie, omdat het ook geldt voor de negers op heel het Amerikaanse continent.

Negers

Negers hebben eigenlijk geen taal
Zij doen maar alsof zij spreken.

Zij lenen in het land van hun inwoning
Enkele voor de hand liggende woorden
Om hun behoeften mee te doen.

Negers hebben hun spraakorganen groots weggegeven
Reeds in de twintiger jaren
En met wat uit die jaren over is
Bootsen zij heden ten dage stemmen na.

Negers hebben eigenlijk geen taal, helaas,
En als het er op aankomt ook geen leven.
Dat hebben zij vóór de twintiger jaren al weggegeven
Aan Amerika, Europa en aan enkele andere landen.

De verwijzing naar de twintiger jaren slaat waarschijnlijk op de versteviging van de positie van het Nederlands als onderwijstaal. Ook in Suriname is in 1916 voor het gehele lagere onderwijs Nederlands als voertaal ingevoerd. Arion is niet de enige dichter voor wie de taalsituatie problemen oplevert. Ook de veel jongere dichter Frank Booi heeft zijn gevoelens van vervreemding in een moderner en wat feller gedicht vorm gegeven.

Wij meertaligen

de stembanden zwaar melaats
van de tweespalt in mijn taal
tong en huig en al
het voelen in het bloed kreupel
wij vervreemden
ons zaad met beelden spreken
nimmer verlost van spraakverwarring
de evenvele zinnen uit Babylon

denken en gevoelen
niet eens dezelfde frekwentie
denken in blank vol witte zinnen
voelen vol vuur zo rood
en dan nog het lijden
en alle verscholen sentimenten
ieder de tolk van zichzelf
ieder gespierd gevoelen
achter manke gedachten.

Dit gedicht komt voor in de in 1974 verschenen uitgave Mañán, een bloemlezing uit het werk van zes jonge Antilliaanse dichters. Hoe algemeen verbreid en fundamenteel de vervreemdingsgevoelens ten opzichte van de taal zijn, blijkt wel uit het feit dat Booi niet de enige is bij wie we in de bloemlezing Mañán dit thema tegenkomen. Want drukt Harry S.A.N. Eck in het laatste couplet uit zijn gedicht op het thema 'Ik ben een kind van dit eiland' niet dezelfde gevoelens van gespletenheid uit als Arion en Booi?

Lief en leed komen en gaan
ik spreek een vreemde taal
en versta de zuiverste klanken niet
uit het diepste van mijn hart
mijn moedertaal is goed
voor een kreet en een vloek

want: ik ben een kind van dit eiland.

Het ligt voor de hand dat men in zijn gevoelens van taalkundige gefrustreerdheid gaat zoeken naar een oorzaak, iets of iemand die de schuld kan krijgen. Dat is dan de Nederlandse taal en iets ruimer genomen het onderwijs, dat die taal hanteert. Hoe men ook zijn best doet op school, honderd procent Nederlands wordt het nooit. En nog al te vaak wordt in het onderwijs door het hanteren van de A.B.N.-norm die honderd procentigheid gevraagd. Een voorbeeld van wat er bereikt wordt bij een niet al te briljante leerling beschrijft Boeli van Leeuwen in zijn roman Vreemdeling op Aarde (pg. 23).

'Hij hield graag redevoeringen in execrabel Nederlands': «Het is hegeel aan mijn hegeuken ontschoten, meneer de voorzitter», kleedde zijn lang en benig lichaam met zekere zwier en hield de hand van alle vrouwen bij de begroeting iets te lang vast'.

Dit voorbeeld betreft dan vooral de uitspraak, die met zijn h/g verwisseling nogal Zeeuws aandoet. Maar het wordt in ieder geval ervaren als mislukt, execrabel Nederlands. Wat verder dan spot met de uitspraak gaat de volgende beschrijving:

'Het kostte Mirto enige moeite zich met gebruikmaking van zijn op school aangeleerd Nederlands, in eigen woorden uit te drukken, waarom hij veelal zijn toevlucht moest nemen tot het letterlijk van buiten leren van bepaalde teksten, theorieën, enzovoort, die noodzakelijkerwijs het bewijs zouden moeten leveren van zijn kennis van de vervangingstheorie'.
(Fata Morgana, pg. 16).

Wat doen uitspraakproblemen er nog toe als het Nederlands zo weinig leeft, dat men zijn toevlucht moet nemen tot uit het hoofd geleerde zinnen? Hier heeft het onderwijs in het Nederlands in ieder geval gefaald om de leerling enige motivatie voor die taal bij te brengen. Dat is natuurlijk ook niet altijd makkelijk. Maar als in een ander boek, Sherry, iemand opmerkt:

'Hoe vind jij het, dat we in de eerste klas alléén maar lazen over sneeuwballen gooien en een sneeuwpop maken, terwijl buiten de zon fel scheen?' (pg. 91).

wordt het wel iets begrijpelijker waarom die motivatie achterwege blijft. Het gebruikte materiaal staat te ver weg van de Antilliaanse werkelijkheid om aan te spreken. Trouwens, Diana Lebacs, de schrijfster van het boek 'Sherry', geeft in een paar fragmenten nog een andere oorzaak aan voor het negatieve oordeel over het Nederlands. Dat is de bekrompen houding van een aantal Nederlanders die totaal geen belangstelling kunnen opbrengen voor het Papiamentu. Het is voor de Antilliaan dan niet makkelijk om erg in het Nederlands geïnteresseerd te zijn. Het meisje Sherry gaat in Nederland studeren en ontmoet in Amsterdam een vriendin waar ze op bezoek gaat.

Donna grinnikte, zwaaide de deur verder open. 'Kom d'r in', knikte ze tegen een slank blond meisje, dat eerst nieuwgierig naar binnen keek.
'Sherry, dit is Titia. Maak even kennis? We waren klasgenoten op Curaçao en zijn elkaar hier weer tegen het lijf gelopen'.
'Leuk'. Sherry glimlachte en schoof een eindje op. 'Plof neer. Gelukkig dat ik jullie hier zelf kan inschenken'. Ze begon de kopjes uit te stallen.
Donna babbelde er op los, verviel zo nu en dan in Papiamentse uitdrukkingen.
'Hee, hee', berispte Titia, 'ik versta dat taaltje niet, hoor'. 'En je was zo lang bij ons op Curaçao!' zei Sherry verbaasd.
Jawel, maar kwam ik daar in aanraking met mensen die Papiamentu spraken? Op school Nederlands, thuis, in de buurt woonden alleen Nederlanders. Trouwens, de Antillianen zelf deden aardig hun best om me in het Nederlands te woord te staan. Ik hoefde niets te forceren.' Titia lachte parelend.
Sherry rimpelde haar voorhoofd. Daar had je nu een meisje dat als kind jarenlang op Curaçao gewoond had zonder dat het zijn sporen in haar had achtergelaten. En daar zat Donna, vijf jaar in Nederland, ze sprak plat Amsterdams, rookte als een schoorsteen, slikte hele liters koffie naar binnen en zei: 'Ach, je went er aan, hè? Voor je het weet, doe je het.' En ze wilde nooit meer terug.
Ze keek naar Titia. 'Van wie had die ook Papiamentu moeten leren? Op school mochten wij het niet eens spreken. Allerlei talen stonden op het lesrooster. Verplichte leervakken. Alleen onze taal stond er niet op.' (pg. 82)

Nu is het hier ten tonele gevoerde meisje Titia nog betrekkelijk onschuldig: ze hoefde niets te forceren. Alleen past de Antilliaanse Donna zich makkelijker en meer aan een andere leefwereld aan. Iets verder in hetzelfde boek echter (pag. 97) schetst Diana Lebacs het portret van een heel wat bewustere ontactische houding van een bepaald type Nederlander. De reactie van Sherry is dan ook heel wat heftiger als er over het Papiamentu kleinerend wordt gesproken: een taaltje dat uitgeslagen wordt.
Overigens is Diana Lebacs als schrijfster intelligent en redelijk genoeg om niet *alle* Nederlanders in haar boek zo te tekenen! Het conflict tussen de hoofdpersoon en haar vriend berust op heel wat minder banale gronden dan een zwart-wit tegenstelling. Maar hier dan toch het zwart-wit portret van de Nederlandse Marlene.

'Marlene trok een gezicht. 'Gut, ik heb er drie jaar gezeten met mijn ex-echtgenoot, maar soms wist ik gewoon niet wat ik moest doen met mijn tijd. Altijd maar weer visite op de porch en zo nu en dan eens in vijf minuten de stad door en dan nog es een keer. Nee hoor, ik heb Jan doodnetjes achter gelaten. Stel je voor, hij verlengde het contract! Hij was gewoon niet weg te slaan, hij weigerde gewoon in te zien dat ik van alles te kort kwam'.
'Visite op de porch en zo nu en dan eens winkelen?' herhaalde Sherry terwijl ze haar ogen een beetje toekneep. 'Ik geloof dat je zelf te weinig hebt gedaan om te ontdekken dat het ook nog anders kan.'
Marlene sloeg met haar hand tegen haar voorhoofd.

'Hemel, het lijkt alsof ik Jan hoor! Nou ja, je kon naar het hotel gaan of naar een feest. Maar wat had ik eraan? Ik verstond de mensen eenvoudig niet. En zij maar hun taaltje uitslaan en maar lachen. Het scheen dat ze niets anders konden doen dan lachen. Ik zat er gewoon voor Piet Snot bij. Nou dan blijf je toch niet?'
'Zo?' zei Sherry, 'drie jaar werken en wonen en nog kon je niemand verstaan? Het spijt me, Marlene, maar veel zal wel aan jezelf gelegen hebben.'
'Nou moe, maak je niet druk. Ik hoefde me niet aan te passen, we kwamen daar werken omdat het ons was gevráágd.'
Ineens was Sherry ziedend. Haar humeur was toch al onder nul geweest sinds die ochtend op de Academie.
'Jij hoefde je niet aan te passen?' snauwde ze. 'En wij hier? Wij moeten dat zeker wel? Het moet dan toch maar, hè? Nee, wij zijn niet gevraagd, we komen vanzelf wel als bijen aanzwermen. Patat frites, puree, gekookte piepers en dan omgekeerd. Een heel bord vol en het derde deel van één karbonaadje erbij. En maar aanpassen, Wàt, júllie zijn toch hier? En het gekke is, dat we het nog doen ook.'

Toch is er hier nog steeds sprake van een gesprek: Sherry kan niet om het Nederlands en de Nederlanders heen.
Een minder beeldende maar meer wetenschappelijke portrettering van dit type bekrompen Nederlander geeft Römer. Dat hij vooral verwijst naar de 'pletter' van vroeger en niet naar de moderne vertegenwoordiger zoals Diana Lebacs doet, berust misschien op voorzichtigheid. Veel verschil tussen de twee is er niet!

De Curaçaoënaar bedient zich van een eigen taal (Papiamentu) en beschouwt het Nederlands, de taal dus van zijn Europese rijksgenoten, als een vreemde taal. Aan de andere kant spreken de Europese-Nederlanders het Papiamentu niet. Het behoeft geen betoog, dat dit sociale omgang tot het strikt noodzakelijke beperkt heeft, zeker in de eerste twintig jaren van het industrialisatieproces, toen de kennis van het Nederlands bij de meeste Curaçaoënaars maar zeer beperkt was.
Een grote rol speelt verder ook het voor een groot deel op vooroordelen gebaseerde groepsbeeld, dat bij de Curaçaoënaars heeft post gevat van de Europese-Nederlander en vice versa. Een groepsbeeld dat ontstond tengevolge van de onbekendheid van de Curaçaoënaar met de Nederlandse sociale structuur en dat beslist niet ten goede werd beïnvloed door het gedrag van de 'pletters' bij het begin van de industrialisatie. Het waren metaal-arbeiders, die gekomen waren om de raffinaderij te helpen opzetten.
Deze 'pletters', in wezen blanke proletariërs, schokten met hun gedrag het beeld van de Europeaan als cultuurmens met een zekere levensstijl waaraan de vooraanstaande Curaçaoënaars gaarne refereerden. Ook de onbekendheid van de Nederlanders met de Curaçaose sociale structuur heeft deze verhouding ten nadele beïnvloed. Niet zelden behept met superioriteitsgevoelens traden zij erg tactloos op tegenover de Curaçaoënaars van stand. Ik wees er reeds op dat er een sterk ingroupgevoel ontstond bij de Curaçaoënaar, dat o.a. leidde tot een versterking van het Papiamentu. Verschillende gezinnen uit de kringen van de 'hogere protestanten', die tot dan toe Nederlands hadden gesproken, gingen tot het Papiamentu over. De houding van de Nederlanders heeft daar zeker toe bijgedragen. Verder dient opgemerkt te worden, dat de vooroordelen ook nog gevoed werden uit ressentimenten tegen deze groep, wat zeer zeker het geval was bij de 'hogere protestanten' en bij de 'voorname kleurlingen'. Van de Nederlanders ging immers een niet geringe bedreiging uit voor hun economische en sociale positie. (pg. 56-57)

De betogingen op 30 mei 1969 hebben volgens veler waarneming toch wel een verandering betekend voor de waardering voor en de situatie van het Nederlands of de Nederlander. Heel fel en heel negatief worden dan ook taal en onderwijs beschreven in een poëtische impressie van 30 mei 1969 door Lloyd Narain. De blanke man (= de Nederlander) stamelt in een ijstaal over Friesche Vlag melkprodukten, de bezweringen van de pastoor helpen niets en de bevelen van school en t.v.

hebben alleen maar tot verdoving geleid. Het is tijd dat de Nederlander met zijn taal terugkoerst naar zijn koude dijken. Aldus het negatieve oordeel van Lloyd Narain, te vinden in de bloemlezing Mañán.

Aan hen die vielen op 30 mei 1969
Aan Gutierrez en Gerardina

in de schemer zit ik
de hemel rukt haar luiken open
Curaçao!
geschetter van licht en kinderkreten
de steile straten voortwentelend
uit naakte holen van Charó

heb je niet de slavenmuren verlaten
en stalen kruisers aangevoerd blanke man

heb je niet ons stinkende zweet
willen afwassen met kogels
en klagende kinderen Friesche Vlag beloofd

en onze schedels lamgezweept
met je ijstaal gestamel uit
je bruine plassen

en uit onze zielen het laatste voelen gewurgd
in deze jou koude woorden

Curaçao! zwart bloed in je aderen stampend
spuitende pijlen uit geketende vaten
ditmaal blanke man stierf ik met trots

ditmaal blanke man
is mijn hartslag die van snelle eeuwen geworden
die nu komen

uit onze holen kruipend
rennend naar wat ons verblindt
je grote huizen uitpuilende ijskasten
verdoofd door je eigen eeuwenlange bevelen
in je school, t.v., afwasmiddelen
de pastoor geen bezwering redt
is het geen tijd blanke man
ons door jou beblankte stranden
leeg en triest achter te laten
zodat wij die verzwarten met onze vereelte huid
en op olievaten ritmen jouw slagschepen
naar koude dijken te koersen

Juist in het onderwijs komt de relatie taal-maatschappij tot gelding. Dat dwingt de leerling en de onderwijzer tot een duidelijk partij kiezen. Van de leerlingen hebben we nu al enkele voorbeelden gegeven. Maar ook van de onderwijzerskant zijn er enkele verhelderende opmerkingen gemaakt. Een extreem-consequente mening heeft Stanley Brown uit zijn omgang als onderwijzer met het Nederlands getrokken. Miep Diekmann had met hem een gesprek over wel Papiaments – geen Nederlands. Hij zegt dan:

'men heeft altijd mijn onderwijzer-zijn verkeerd uitgelegd. Ik ben onderwijzer geweest op een lagere school. Ik had kinderen van tien jaar voor mij. Het enige nut van dit onderwijzer-zijn was, dat ik me steeds meer en meer realiseerde de koloniale misdaad, die Nederland hier gepleegd had, constant nog pleegde. Eerst in het verleden om economische redenen en nu om cultuur-imperialistische redenen. Ik bedoel hiermee: het Nederlands op school'. (pg. 43)

Het Nederlands als misdaad, een wel erg extreem standpunt. Gelukkig wordt dat niet door iedere Antilliaanse onderwijzer ingenomen. Maar het vastklampen aan de A.B.N.-norm heeft toch wel bij velen een onzekerheid in de beoordeling van leerlingen opgeleverd. De schrijfster Miep Diekmann heeft dat goed weergegeven. Voor een serie nieuwe schoolboeken wilde ze gesprekken voeren met Antilliaanse leerlingen, om zo goed mogelijk hun eigen leefwereld te kunnen treffen. De aangezochte schoolhoofden reageren zeer sceptisch en verwachten er niet veel van.

Dat dat voor een deel vast zou zitten op het feit dat ik Nederlands met de leerlingen sprak, wist ik. Maar door de onderwerpen van de gesprekken, doordat ze wisten dat hun opmerkingen in mijn boeken verwerkt zouden worden, bleek het in 22 van de 25 groepen geen remmende factor. En toch vonden vrijwel alle klasse-docenten het nodig me na afloop te vertellen: 'U moet het maar niet erg vinden, dat er zo weinig uitgekomen is. En ja, hun Nederlands is zo slecht'.
'Er is meer uitgekomen dan in Nederlandse groepen van die leeftijd!' Nou, dat deed hun dan plezier, al zagen zij het niet. Ze wisten ook niet tegen welke achtergrond ik gevraagd had. Een klas, die unaniem, koppig zwijgt op een vraag, afwerend de armen voor de borst kruist, geeft óók antwoord!
Waar ik in feite het meest door geschokt werd, was, dat Antilliaanse leerkrachten tegenover mij als Nederlandse het Nederlands van hun leerlingen moesten excuseren. En dat terwijl het afschaffen van het verplichte Nederlands een van de kernpunten van de algehele doorbraak op het moment vormt.
Hoe reageert een kind erop wanneer de leerkrachten uit zijn eigen volk zo weinig oog hebben voor zijn menscapaciteiten en van hem alleen een paradepaardje willen maken, dat mee kan komen in de race tegen de Nederlandse normen? Het trieste van de zaak is, dat die leerkrachten het ook niet helpen kunnen. De ouders verwachten van hen dat zij hun kind goed afleveren voor een examen!' (pg. 75)

Reeds eerder had zij over deze ervaringen gediscussieerd met Frank Martinus in het tijdschrift Ruku (1e jrg. nr. 6). Daar gaf ze ook haar uitgangspunt weer dat me heel realistisch lijkt. Met een dergelijke aanpak en een niet al te streng hanteren van de A.B.N.-norm kan de 'ijstaal' misschien nog wat ontdooien en de misdadige onderwijzer vrijgepleit!

Contact – hoe dan ook – is in onze tijd van primair belang. Een historische groei zoals van het Nederlands op de Antilliaanse scholen en alles wat er aan vast zit, is een erfenis waar we over en weer lang over kunnen hakketakken. Maar praktisch verandert daar weinig mee.
We kunnen er momenteel ieder van onze kant alleen maar proberen het beste van te maken.
Ik van mijn kant door, zolang er op de scholen nog leesboekjes in het Nederlands gebruikt worden, te zorgen dat ik niet alleen mijn lange schrijverservaring inbreng in een serie als 'Cu luz na man', maar bovendien mijn solidariteit met mijn vroegere schoolvriendinnetjes op Curaçao, die ik heb zien en horen worstelen met knusse, Nederlandse winterverhaaltjes en Godbetert de Gijsbrecht van Vondel. En die solidariteit uit zich nu na jaren in een onnoemelijke hoop werk, die ik me op de hals heb gehaald, door de kinderen van de Antillen zelf hún boeken mee te laten 'schrijven'.

Als reactie op de moeilijkheden met en rond het Nederlands gaat men zich uiteraard ook meer richten naar de eigen taal.

'Sherry werd tegen de draad en begon demonstratief Papiamentu te spreken'. (pg. 13)

Wie emotioneel wordt grijpt altijd naar zijn moedertaal: vloeken in een vreemde taal is moeilijk! Als men dan ontdekt dat die emoties wel in het Papiamentu zijn weer te geven, ontstaat er gemakkelijk een overdreven optimisme.

'Alleen maar Papiamentu, alleen maar Curaçaose dansen en muziek. Wie zich gaat toeleggen op schrijven of componeren, moet alleen maar dingen creëren die verband houden met de oude Curaçaose tijd!'
(Sherry pg. 93)

Het is maar de vraag of dat kan en of dat moet. De figuur die dit zegt komt dan ook wel tot de ontdekking dat het niet voldoende is om alleen enthousiast te zijn voor het Papiamentu. Overigens is die moedertaal die in de emoties boven kan komen voor de Bovenwinden het Engels. 'I could not help it. I could not help it. He was going to kill me'.
Hij sprak zijn moedertaal. Vond hij in deze put van waarheid (had hij, of had de beminde dode tijdens het spel de vergelijking gebruikt?) het Papiamentu ineens niet 'serieus' genoeg? (Dubbelspel, pg. 350)
Dat dat Engels op de Benedenwindse eilanden misschien niet helemaal gewaardeerd wordt, zou men kunnen afleiden uit twee opmerkingen in Fata Morgana.

'I see, you like Sartre', zei de Sint-Maartener provinciaals (pg. 31) 'Zijn vraag was natuurlijk niet beledigend bedoeld, zo'n small-islander'. (pg. 32)

'Provinciaals' en 'zo'n small-islander' lijken me niet erg vleiend bedoeld. De hierboven reeds geciteerde Bovenwindse speler uit Dubbelspel had overigens eerder in het boek een uitgebreide liefdesverklaring aan het Papiamentu gericht. Het daarbij gemaakt voorbehoud, dat uit de woorden 'misschien' valt af te leiden, blijkt in de alleremotioneelste situatie nog wel te kloppen.

'I think the people here are very wise', zei Chamon hardop, zonder één van de anderen in het bijzonder aan te kijken. Hij voelde zich een beetje verlegen omdat hij zich zo bloot had gegeven en hij was verbaasd omdat hij, nu hij dergelijke dingen zei, besefte, hoe gehecht hij was aan de levensstijl van Curaçaoënaars, die hij al dominospelend had overgenomen. Hij was misschien van hen gaan houden. Van hun taal misschien, die nergens anders ter wereld dan op de drie Benedenwindse eilanden wordt gesproken en waarin ze een manier van de dingen zeggen hebben ontwikkeld en ook van over de dingen denken die volgens hem zo uniek was omdat hun taal uit praktisch alle talen van de wereld bestaat. Hij had geen zin meer iets te zeggen, maar voor zichzelf trachtte hij na te gaan uit hoeveel talen het Papiamentu wel bestond: Afrikaans, Portugees, Spaans, Frans.
Terwijl hij over taalkwesties peinsde, dacht hij ook na over het spel, en zag hij ineens de kans op dubbelspel die Janchi daarnet voor hem moest hebben opgebouwd. (pg. 183)

Liefde en enthousiasme voor het Papiamentu zijn voor het praktische leven echter niet voldoende, zoals in het zeer reële boek Sherry staat.

'We hebben twee belangrijke dingen opgemerkt: we kennen, stel je voor, nog veel te weinig Papiamentu om er het mooiste uit te halen en dus zijn we drastisch aan het leren en lezen geslagen'. (pg. 171)

Papiamentu zijn gedachten en gevoelens die men wél in het Papiamentu kan zeggen, of zelfs beter dan in het Nederlands, en er zijn gedachten waarvoor het Nederlands zich (voorlopig) meer leent. Wie dat kan aanvaarden, kan een prachtig

gedicht maken als de 'Mijmeringen' van El Gobernador (= Humphrey Gouverneur). Een dergelijk samengaan wijst op een harmonie en evenwicht die mij voor goede poëzie zeer belangrijk lijken. Het komt uit de bloemlezing Mañán (pg. 22).

Mijmeringen

Curaçao, met al je schandalen,
Je kale kostuum, vol gaten
En je mensen: zo vaak bedrogen! en toch ik hou van jou.

Je wordt oud,
Ik zie je tanden roesten en uitvallen
Hoelang is het geleden,
Alhoewel het nog duidelijk na klinkt,
Vraag ik me af
Waar zijn die kleine dingen?

'Oh Swinda jù,e funchi tútú cu ba hala,
Duna Fedjai trese pami, a bà bon!
A duel mi mashà cun sobra niun krenchi
Pa mi por a laga Petra tambe purba'.

Zoete herinneringen aan een danspartij,
Koninginnedag op het 'Weleminaplein'
De conjunto zwoelt,
Rustig en gezapig,
En een zanger, die hopeloze pogingen doet
De uitgekraamde reeks dissonanten,
Te camoufleren door middel van woeste gebaren.
Hoor ik Birinia, met haar schorre visvrouwenstem
Zachtjes fluisteren:
'Ai pai, meàmi un poco mas, no!
Ja mi tambe po goz'un tiki!!'

Corsow, ik hou van jou!!!

4 Antilliaans Nederlands

Hoe ziet het Nederlands, zoals dat door Antillianen wordt gebruikt, er nu uit? In het voorgaande hebben we gezien, dat de Nederlandse taal op de Antillen in ieder geval functioneert. Alleen de mate waarin en de wenselijkheid ervan zijn punten waarover men van mening kan verschillen.
Het valt min of meer te verwachten dat een taal die overgeplant wordt van zijn Europese moederland naar een eilandengroep in de Caraïbische Zee en daar onder invloed komt van andere, reeds aanwezige talen, een eigen karakter gaat vertonen. Men kan zich er dan het hoofd over breken of de nieuwe ontwikkeling uitmondt in een eigen taal, een dialect, een regionale taal of iets daartussenin. Maar aangezien het buitengewoon moeilijk is een bevredigende grens te trekken tussen taal en dialect, zal ik voor het Antilliaans Nederlands maar geen uitspraak doen die waterdicht is. Er zijn in ieder geval voldoende eigen kenmerken om er aandacht aan te besteden en wellicht willen een aantal mensen het Antilliaans Nederlands wel als hun eigen taal adopteren! Voor het Surinaams Nederlands is de zaak iets duidelijker: de kiemkracht daarvan is veel groter en de voedingsbodem is gunstiger.
Evenals ik dat bij het Surinaams Nederlands gedaan heb, wil ik hier nog eens de woorden aanhalen van F. P. H. Prick van Wely, die in 1906 zijn boek publiceerde over 'Neerlands Taal in 't Verre Oosten, eene bijdrage tot de kennis en de historie van het Hollandsch in Indië'. Hij begint het 3e hoofdstuk, over 'Het Indisch Nederlandsch van nu' met enkele regels die ook voor het Antilliaans Nederlands zeer toepasselijk zijn.
'Toen onze vaderen voet aan wal zetten op Indië's grond, stonden zij te kijken in een vreemde wereld. In die half wilde omgeving beschikten zij over rijkdom van uitdrukkingsmiddelen, waaraan zij voor hun behoeften zoowel te veel als te weinig hadden. Twee dingen konden of liever moesten dus gebeuren: het oude taalmateriaal moest aangepast worden aan de nieuwe omgeving en nieuwe woorden moesten met de nieuwe voorstellingen overgenomen worden van de autochtone bewoners. Die inlijving van nieuw materiaal – de specialiseering der vrijgekomen Hollandsche woorden komt straks ter sprake – duurt nog altijd voort, omdat de verovering van Indië, materieel en moreel, nog altijd van dag tot dag haar gang gaat'. (pg. 62)
Beide verschijnselen, inlijving van nieuw materiaal en aanpassing van oud, zijn in het Antilliaans Nederlands ook zeer duidelijk op te merken. Van de inlijving van nieuwe woorden zullen we vele voorbeelden uit het Engels en vooral uit het Papiamento geven. Over het algemeen is daarbij sprake van winst voor het Nederlands en geldt de ontboezeming die Prick van Wely voor het Indisch Neder-

landsch laat volgen (pg. 63–64), ook thans nog voor het Antilliaans Nederlands. 'Purisme is goed, waar het *modus in rebus* niet overschreden wordt, maar daarom behoeven de angstvallige taalzuiveraars nog niet dadelijk moord en brand te schreeuwen als hun goedkoop nationaliteitsgevoel eens de kans schoon ziet om zich verdienstelijk te uiten, liefst naar de gewoonte der Nederlanders met de ééne hand op het hart, maar de andere op den zak. Het ideaal der toekomst ligt niet in kleinzielige afzondering, maar in het wereldomvattend communisme, dat de Christus niet heeft kunnen stichten en dat nu gevestigd wordt op den grondslag, gelegd door de «socialen» van allerlei richting.
Ieder vreemd woord, dat wij met de eene of andere natie deelen, is een schakel of een aanknopingspunt tussen mensch en mensch'. Niemand zal thans nog in verband met de Antillen willen, durven of kunnen spreken van een materiële of morele verovering; wat dat betreft is Prick van Wely verouderd. Maar dat voor de integratie van een samenleving de taal erg belangrijk is, geldt nog steeds, zeker ook voor de Antillen.

In ieder geval lijkt me zijn standpunt aanzienlijk ruimer dan dat van De Palm. We hebben al eerder gezien dat deze in zijn dissertatie pleit voor een tamelijk streng hanteren van de A.B.N.-norm. Toch kan hij er niet omheen dat er een eigen Curaçaos-Nederlands bestaat. De school heeft zijn best gedaan om het Beschaafde Nederlands te propageren, maar 'Dit heeft echter niet kunnen voorkomen, dat in de eenheid-in-verscheidenheid van het A.B. naast het Indisch-Nederlands ook een Curaçaos Nederlands is ontstaan. De afwijkingen kunnen verklaard worden, zoals Van Ginneken doet, uit de Creoolse structuren van het Papiamento. Daar komt echter nog bij, dat de ligging van Curaçao de ontlening aan het Amerikaans-Engels en het Spaans zeer nadrukkelijk in de hand werkt. Vele Europese Nederlanders op Curaçao worden daarmee geïnfecteerd. Zij spreken van «ik wil hopi plakke verdienen» (Papiamentu: hopi plaka = veel geld), van «door wie wordt het programma gesponserd», van «afspraken cancelen», van «ik kan het bedrag niet tracen» en van «dat komt in orde, pronto», om maar een willekeurig aantal voorbeelden te nemen, dat gemakkelijk kan worden uitgebreid'. (pg. 53)

Hiermee heeft De Palm echter nog weinig duidelijk aangegeven, waaruit het eigene van het Curaçaos Nederlands bestaat. Vooral de Engelse woorden zijn weinig kenmerkend, omdat men ze in het Nederlandse bedrijfsleven even goed tegenkomt. Mijn bevinding is dat de invloed van het Engels eerder opvallend gering is gezien de taalsituatie op de Bovenwindse Eilanden en de zakelijke invloeden van de Verenigde Staten in het Caraïbische gebied. Ook iets verderop in zijn boek komt De Palm nog eens tot een wat uitvoeriger en wat veroordelende beschrijving van het Curaçaos Nederlands. Het is voor De Palm een regionale taal, die hooguit door een auteur voor de couleur locale in literaire produkten gebruikt mag worden. Voor normaal gebruik komt die regionale taal niet in aanmerking, en dat er sprake kan zijn van groeikiemen voor een eigen ontwikkeling is geheel strijdig met de A.B.N.-norm. Overigens zijn de gegeven voorbeelden en de manier waarop ze becommentarieerd worden té aardig, om niet een wat langer citaat te laten volgen. (pg. 61–62)

'In het vorige hoofdstuk is reeds gewezen op het bestaan van een Curaçaos Nederlands. Niemand zal een *auteur* kunnen beletten een regionale taal te gebruiken. Het kan soms zelfs een vorm van appreciatie zijn. Dat de Curaçaose schrijver Boeli van Leeuwen zich bedient van het Curaçaos Nederlands is zijn goed recht. Hij doet dit zeer bewust om de 'couleur locale' aan te geven. Zo schrijft hij in een van zijn boeken, dat zich op Curaçao afspeelt: «Toen ging hij een sjap binnen en aan de marmeren bar, waarop rumplasjes lagen, bestelde hij een romdobbel». Men kan zich afvragen of de schrijver – zonder iets af te doen aan de sfeer – niet even goed in een café «een dubbele rum» kan laten bestellen maar de lezer zal verder geen moeite hebben de bedoeling van de schrijver te begrijpen. Het volgende voorbeeld is twijfelachtiger. «Hij dronk veel en zat vaak op de porche te staren naar zijn whiskyfles en emmertje met ijs». Verschillende Nederlandse lezers, die niet bekend zijn met de Curaçaose leefgewoonten hebben moeite gehad met het

woord «porche». Zij hebben gedacht aan een poef terwijl de schrijver aan het Engels woord «porch» (= portiek) – de toevoeging van de «e» is mij volkomen onduidelijk – de Amerikaanse betekenis «veranda» heeft een betekenis die het in het Curaçaos Nederlands ingeburgerde woord ook op de Antillen heeft.
Bepaald bedenkelijk is de volgende passage: «Hij nam haar mee naar het botenhuisje op het Spaanse Water en boven het klotsende water kleedde zij zich uit en liet haar grote lichtbruine borsten zien, borsten als mispels zo mooi en rijp en haar gladde buik en slanke benen». Hierover merkt Greshoff op: «Ik vertrouw dat mijn lezers bekend zijn met de moddervale vrucht, hier en daar met enkele stekels er op, en die men alleen kan eten in 'n staat van verregaande verrotting, de mispel. Die vrucht is het symbool geworen van wat lelijk en ontaard is. Van Leeuwen heeft een andere kijk op dit pomologisch geval. Als hij in extase raakt over een jonge Mulattin roept hij uit: «borsten als mispels zo mooi». Ik vraag mij werkelijk af of iemand die dit schrijven kan ooit een mispel of een borst gezien heeft? Op mijn beurt vraag ik mij af hoe het mogelijk is, dat Greshoff niet de conclusie heeft getrokken, dat Boelie van Leeuwen met «mispel» moeilijk dezelfde vrucht bedoeld kan hebben, die hij zich voorstelde. Aan de andere kant kan ik niet begrijpen, waarom de schrijver plotseling zo inconsequent te werk gaat. In plaats van het Curaçaose woord «mespu» te gebruiken – een sappige, heerlijke, mooie vrucht met ongeveer een kleur van koffie met een scheutje melk – waarmee hij het Greshoff en anderen gemakkelijker zou hebben gemaakt, neemt hij zijn toevlucht tot het «vernederlandsen» van «mespu» tot «mispel». De uitdrukking «zo rot als een mispel» is hem zeker niet onbekend; door de overschrijding van de grens tussen Curaçaos Nederlands en het A.B.N. heeft hij onnodig begripsverwarring in de hand gewerkt'. Noch het onbegrip van Greshoff noch de orthodoxie van De Palm lijken me echter stimulerend voor de gebruiker van het Antilliaans Nederlands. Voor hem is het woord mispel volstrekt duidelijk: de rotte mispel kent hij waarschijnlijk niet eens. Ook in het Surinaams Nederlands zijn er talloze Nederlandse woorden die daar een ander, eigen betekenisleven zijn gaan leiden. Daartegen lijkt me weinig bezwaar, omdat homonymen voor de taalgebruiker weinig problemen opleveren. Dat een woord als 'mispel' voor het Antilliaans Nederlands toch wel kenmerkend is, bewijst het feit dat in 1974 Carel de Haseth het ook weer gebruikt in zijn gedicht Berceuse voor teleurgestelden (Mañán pg. 26). Ook in deze dichtregels zal wel niet de rotte mispel bedoeld zijn:
'vlinders zoeken radeloos de ochtend op en zonnestraaldoorstoken vallen ze terug op de aarde waaruit nu al mispels steken'.
Nogmaals wil ik verwijzen naar Prick van Wely in zijn boek over het Indisch Nederlands omdat de parallellie in de situatie zo groot is.
'De verindisching van ons Nederlands heeft echter niet enkel aan de oppervlakte plaats, er is ook een innerlijke verandering waar te nemen aan het hier meegebrachte materiaal, zooals dat met elke taal het geval is, die onder den invloed komt van een andere of in dienst gesteld wordt in een geheel verschillende omgeving.
Sommige woorden wijzigen hun beteekenis; nieuwe beteekenissen ontwikkelen zich; naar de behoefte der omstandigheden maakt men andere samenstellingen; andere beteekenissen worden langer bewaard en sommige weer sterven geheel af. Hier te willen ingrijpen, zou natuurlijk dwaasheid zijn. Een paar voorbeelden ter illustratie volgen hier'. De strekking van deze woorden van Prick van Wely (pg. 95) is vrijwel zonder meer van toepassing op het Antilliaans Nederlands. Het is zeer frappant dat bijna alle door hem geconstateerde taalverschijnselen bij de 'verindisching van ons Nederlandsch' ook voor het Nederlands op de Antillen gelden: betekeniswijziging, nieuwe betekenissen, oude relicten. Alleen de vorming van andere samenstellingen is mij in het Antilliaans Nederlands niet opgevallen in het door mij bestudeerde materiaal. Voorbeelden van betekenisverschuiving zijn in het voorgaande al gegeven.
Daarnaast komt er nog een groep Nederlandse woorden en begrippen voor die mij als ABN-spreker geheel onbekend zijn, en die dus min of meer buiten het Neder-

landse Nederlands vallen. Ook op dit punt heeft het Antilliaans Nederlands een duidelijk eigen gezicht. We zullen verderop hiervan voorbeelden geven. Het gaat er daarbij om, te zien hoe het Nederlands zich in de extreme geografische en taalkundige omstandigheden van de Antillen gedraagt. Bijzondere randvoorwaarden zorgen bij veel wetenschappen voor bijzondere resultaten. Bij de beschrijving van het Zuidnederlandse Nederlands heeft de Groningse neerlandicus Van Es een heel goede inventarisatie gegeven van wat er zich in zo'n taalkundig grensgebied kan voordoen. Vóór we aan een overzicht van de gevonden feiten uit het Antilliaans Nederlands beginnen, is het goed om naar zijn woorden te kijken, inclusief de moraal aan het eind van dit citaat:

'Of, en dat is een andere belangrijke kant van de zaak: onwillekeurig dringen eigenaardigheden van de streektaal zich onweerstaanbaar op bij de hantering van de cultuurtaal. De natuur verloochent zich niet: de Zuidnederlander is zich gewoonlijk niet bewust dat hij in zijn Nederlandse taalgebruik vormen, woorden, wendingen invlecht, die men in het Noorden als vlamingismen zou willen brandmerken. De onzekerheid omtrent het juiste Nederlandse idioom kan zich echter nog op een andere wijze verraden. Meermalen stuiten wij bij Zuidnederlandse schrijvers op gebruikswijzen van woorden en wendingen die wij naar hun betekenis wel begrijpen, maar die ons toch voorkomen als afwijkingen van onze eigen taalgewoonten. Bij nader onderzoek blijken het in sommige gevallen archaïsmen te zijn: gebruikswijzen die wel in het grote woordenboek van de Nederlandse taal verantwoord zijn omdat ze nog gangbaar waren in de negentiende eeuw of in oudere taalstadia, maar die nu door geen Nederlander meer in de mond worden genomen. Voor zover die in onze oren verouderde toepassingen van op zichzelf verstaanbare termen niet veranderd zijn in de streektaal van de schrijver, kan men ze voor een deel verklaren als automatische, maar idiomatisch onzuivere toepassingen van vormen die men op school heeft geleerd of uit de lectuur van oudere literatuur in zich heeft opgenomen. En tenslotte blijft er altijd nog de mogelijkheid van het spontane, vernieuwende taalgebruik van de creatieve schrijver, die oude vormen hernieuwt en nieuwe varianten vindt op bestaande en algemeen gangbare gebruikswijzen van woorden en uitdrukkingen. Men moet mij goed begrijpen: deze onderscheiding van mogelijkheden bij de beoordeling van wat men in het Noorden als afwijkingen van het eigen taalgevoel ervaart, heeft geen enkele discriminerende bedoeling van schoolmeesterachtige aard. Wat mij interesseert, is het boeiende taalkundige proces dat op grote schaal plaats vindt, sinds de Nederlandstaligen in België de algemene Nederlandse cultuurtaal hanteren in de dagelijkse omgang en in geschriften, in couranten, tijdschriften, wetenschappelijke publicaties, letterkundige produkten en in ambtelijke stukken. Dat proces verdient tijdig wetenschappelijke waarneming en analyse, niet om te zuiveren en te verbeteren, maar alleen om de aard, de oorzaken en de gevolgen van dit taalkundig gebeuren vast te stellen'. (pg. 411).

Nog één andere visie wil ik aanhalen in de kwestie ABN versus afwijking daarvan. In 1953 heeft C. B. van Haeringen een lezing gehouden over Dialect en Cultuurtaal, zonder daarbij te verwijzen naar Suriname of de Antillen overigens. Toch komt hij daarbij tot dezelfde vraag als in 1969 De Palm: 'Wat moeten we eisen, wat moeten we – ons zelf en anderen – verbieden, wat mogen we toelaten? Een beetje ruw en schematisch uitgedrukt, liggen de moeilijkheden op twee terreinen: het terrein van de lexicologie, van woordgebruik en zegswijzen, het «idioom» zoals men dat bij een vreemde taal wel noemt; en het terrein van de grammatica, dat we dan, ook weer wat ruw en schematisch, kunnen onderverdelen in drieën: de klanken, de vormen en de syntaxis'. Hij geeft dan om te beginnen wat voorbeelden uit de lexicologische hoek en komt dan tot de milde conclusie, die naar mijn mening ook voor de Antilliaanse mispels en andere lekkernijen mag gelden: «Daarom zou ik met betrekking tot die vele doubletten deze algemene richtlijn willen geven: laten we tegenover zulke dialectische woorden van elke dag zo conciliant mogelijk zijn. Laten we ze aanvaarden, als het maar enigszins kan, en

niet te veel schoolmeesteren. Die conciliante houding is geraden voor de onderwijzer, die een dorpsjeugd opvoedt die later toch weer de inheemse benaming zal gebruiken. Niemand zal het in zijn hoofd halen, van een Limburger te eisen zijn geliefde gebak, dat hij *vla* noemt, nu maar vruchtentaart te gaan noemen, omdat *vla* voor de meeste Nederlanders een soort pap is.».

Ook de woonomgeving en het dagelijks leven drukken hun stempel op het Antilliaans Nederlands: men leeft, woont, werkt en eet anders dan in Nederland. En omdat maatschappelijke verschillen vrijwel altijd hun neerslag vinden in taalverschillen, zijn er diverse woorden die Nederlands zijn, maar niet in Nederland gebruikt worden. Soms zijn ze voor ons direct begrijpelijk, soms zijn het resten oud-Nederlands, maar er zijn er ook waar eigenlijk uitleg bij gewenst is om te weten wat er bedoeld wordt. Helaas is er (nog) geen woordenboek dat het Antilliaans Nederlands opgenomen heeft en voor iedere Nederlander toegankelijk maakt. Dat zal er wel komen.

'Men kan er de Hollandsche woordenboekschrijvers natuurlijk geen verwijt van maken, dat ze zulke woorden niet kennen of ze enkel in de moederlandsche beteekenis geven en nog veel minder dat er allernieuwste vormingen en beteekenissen hun ontgaan zijn. Evenals de spelling is ook de lexicographie altijd bij de levende taal ten achter; woordenboeken zijn volgens de bekende uitspraak van Dr. Johnson precies als horloges, het slechte is beter dan in het geheel niets en ook van het beste kan men niet verwachten, dat het geheel juist loopt'. Aldus de troostende woorden van Prick van Wely over het Indisch Nederlands in 1906. De toepasbaarheid van zijn uitspraken op het Antilliaans Nederlands is herhaaldelijk opvallend groot.

4.1 Lexicale bijdragen uit andere talen

4.1.1 Bijdragen uit het Papiamento. Het ligt voor de hand dat het Papiamento als eigenlijke moedertaal van de meeste Antilliaanse auteurs, een belangrijke bijdrage levert aan het Antilliaans Nederlands. Talloze zaken en begrippen laten zich nu eenmaal niet anders uitdrukken dan met het 'eigen' woord, en zijn dus onvertaalbaar.

Wie zoals ik gedaan heb, een flinke hoeveelheid teksten van Antilliaanse auteurs doorneemt en noteert wat hem daarbij opvalt aan het taalgebruik, krijgt vanzelf een ruime verzameling voorbeelden. Als we dan proberen nog enige verdeling aan te brengen op grond van de betekenis, kunnen we allereerst een zeer grote groep **'natuur'** onderscheiden: namen van bomen, planten, bloemen, dieren of landschapsdelen.

Van de **bomen** is uiteraard de meest opvallende verschijning de divi-divi, het symbool van de passaatwind.

'En de wind zal eeuwig blazen over de dividiviboom en de zon zal altijd op het pantser schijnen van de krabben langs de kust'.
(Rots der struikeling, pg. 116)

'Verderop verweerde, uitgedroogde, stram gebogen divi-divi's als natuurlijke richtingwijzers van de wind'. (Sherry, pg. 165)

'Hij volgde het landschap: grauwe steenen; van hier kon men het productieve deel van de plantage nauwelijks zien, want dat begon pas aan den overkant van die rotsige heuvels; de velden aloë, waar de negerinnen in dezen tijd van het jaar de bladeren van planten afsneden en in bakken lieten leegdruppen; men kan daar ook de negerinnen zien, die van de dividivi-boomen die tusschen de aloë in groeiden de vruchten plukten, de armen hoog in de lucht'. (Bewolkt Bestaan, pg. 91)

En als laatste dividivi-voorbeeld nog een couplet van Harry S. A. N. Eck:

'vreemd is mij het spel
dag in dag uit van zee en land
het wuiven van de palmbomen
en het eeuwig staren van de dividivi
heb ik nooit begrepen
maar ik ben een kind van dit eiland'.
(Mañán, pg. 15)

Niet om zijn vorm, maar om zijn prachtige bloemen en opvallende vrucht wordt de flamboyant genoemd; maar dat is dan eigenlijk geen Papiamento-woord.

'Avonden/met de peulen van de flamboyant/muziek van over 't hek/verwaaiend op de passaat/tot in de morgen'.
(Verwaaiend op de Passaat)

Een volgende boom is de indju, op vele manieren gespeld:

'De oude indjoeboom in de tuin kreunde onafgebroken in de wind en een boot lag als een sierlijke houten vis aan de rand van het water'.
(Vreemdeling op aarde, pg. 181)

'Voor hem op de grond had de zon gebroken door de vele takken van Indju, waaronder hij zat en een bizar patroon gevormd'.
(Rot, Turhende, pg. 12)

'Ik had al in de gaten dat de kruinen der indju's in de tuinen, die ik aan mijn linkerkant kon zien terwijl ik de trap beklom, hoger en voller waren dan voorheen'.
(Fata Morgana, pg. 87)

'Kijk eens die twee jongens daar onder die karavana'.
'Het is een oude indzjoe'.
(Dialoog Ruïnes, pg. 238)

Op Aruba groeit de kwiki.

'Hier en daar een kwikiboom waaronder het altijd schaduwrijk is, omdat er niets groeit'.
(Hartog, pg. 34)

Maar De Palm zegt in een bespreking van werk van H. Booi:

'In het eerste verhaal Un pal'i kwiki ta karta su storya (een kwikiboom vertelt zijn verhaal), houdt de schrijver een pleidooi voor het behoud van de natuur en filosofeert hij over oude gewoonten en tradities, die verloren dreigen te gaan. De «kwiki» heet op Curaçao indju'.
(Literaire oogst, 1969)

Als laatste van de veelgenoemde bomen noem ik nog de wabi.

'Sherry zat met een groepje van acht opgroeiende jongens en meisjes onder een enorme wabiboom, toen ze werd geroepen'.
(Sherry, pg. 182)

'Het was misschien ironisch, dacht hij, dat als meubelfabriek Solema ooit eens een bloeiende zaak werd, hij meer dan één ander ding op dit eiland, wabi's nodig zou

hebben. Ja, deze dikke doornboom met zijn gekronkelde, verwrongen stam en zijn takken vol scherpe soms wel tien centimerer lange doornen, waarvan sommige mensen zeiden, dat ze vervloekt was omdat de doornenkroon van Christus daarvan gemaakt was'.
(Dubbelspel, pg. 331)

Minder vaak figureren andere bomen.

'En het hout dat hij nodig zou kùnnen hebben, kalebas, watapana's, kibraha-cha's'.
(Dubbelspel, pg. 332)

'Hij herinnerde zich hoe zijn moeder op wandelingen telkens een wilisali-blad afruk-te, het blad tusschen de handen stukwreef, alle bladdeelen van haar handen afsloeg om dan pas de handpalmen naar haar neus te heffen'.
(Bewolkt Bestaan, pg. 40)

Van de bloemen werden er vier veel genoemd: Cayena, trinitaria, anglo en palu di lechi. Voorbeelden:

'Bovendien worden de afrasteringen van ieder beplant met mooie Cayena's die zo nu en dan heel schoon kunnen bloeien'.
(Sociale Wensdromen, pg. 4)

Frank Booi tekent de politicus A. Nita als volgt:

'een man, een leider uit het gemeen
eenvoudig, open als allekleurige cayena'.
(Mañán, pg. 8)

'Bijna achteloos plukte ze twee van die mooie, grote gayena's, die ze in een tros, een tros van twee, in haar hand hield'.
(Dubbelspel, pg. 260)

'Te veel misschien, bedacht hij terwijl hij zich bukte en de zwarte tuinslang van een trinitariastruik naar een gayena verlegde'.
(Dubbelspel, pg. 24)

'De passaat is weggelopen
Treurig hangt een trinitaria
Haar vrijer streelt haar niet meer'.
(Dennert, Wanhoop, pg. 57)

'We zouden deze kleuren nooit durven kiezen, maar hier in de natuur deden ze het tussen de velden magdalena's en de anglo's in het gras'.
(Hartog, pg. 47)

'Het was in de regentijd en de schrale grond was bedekt met anglo's: een feestelijk tapijt van gele bloemen, die het diabaas zacht en liefelijk maakten'.
(Vreemdeling op aarde, pg. 40)

'De palu'i lechi staat er nu mooi bij, hun vette witachtige blaren met die grappige paarse bloempjes ermidden tussen'.
(Hartog, pg. 67)

'Toen Solema de kruising van de Tulaweg en de Carpataweg even voorbij was, sloeg ze rechtsaf een smalle zandweg in, waarlangs zoveel palu di lechi's stonden,

dat ze haar met hun lange zwiepende stempels bijna volkomen verscholen'.
(Dubbelspel, pg. 310)

Naast die van de flora is de bijdrage van de fauna betrekkelijk beperkt: enkele vogels, wat zeedieren, een reptiel en een insekt. Voorbeelden:

'Boven onze hoofden zweeft een maaraar; zijn kop beweegt scherp heen en weer op zoek naar voedsel; opeens valt hij loodrecht naar beneden en snijdt met zijn snavel door de zee'.
(Rots der struikeling, pg. 138)

'Tegen een hemel, teer en doorschijnend als de binnenkant van een schelp, trekken koperen alablancas naar hun slaapplaats'.
(Rots der struikeling, pg. 182)

'De brandstichting was spontaan, zoals onze zeer typische warwaru's, als ze op een heldere dag zo maar beginnen en toch zo sterk zijn, dat ze zelfs kleinere beesten en kinderen mee de lucht in kunnen nemen'.
(Arion, Wederopbouw, pg. 20)

'Tegen de klippen van mijn hersenen
Legt de wara-wara zijn vleugels
En ijlt zijn eenzame kreet'.
(Dennert, Wanhoop, pg. 57)

Uit zee duiken de volgende op.

'De oude visser zit op zijn hurken en maakt een buni schoon'.
(Rots der struikeling, pg. 136)

'Dochi bracht, telkens als hij met zijn boot van de visvangst terugkeerde, een mand vol kabukuchis voor Petra'.
(Lauffer, Landhuis)

En dan natuurlijk het symbool voor Bonaire, de schelp.

'Terwijl hij naar de carco's staarde, bleven zijn gedachten bij Bonaire, waar op het strand duizenden lege carcóhulzen te zien waren, er neergegooid door mensen die er niets voor voelden deze een geschiktere plaats te geven'.
(Fata Morgana, pg. 45)

Het reptiel is de prachtige leguaan, die ook met smaak geconsumeerd wordt.

'Als een hagedis een mooie aluminium hagedis
Als een donkerblauw gespikkelde jouna
Splijt dit vliegtuig het helium met zijn tong'.
(Arion, Wolken, pg. 15)

En het insekt is de wesp:

'Pas op voor maribomba's'.
(Sherry, pg. 52)

Het landschap, waarin die bomen en bloemen groeien en die leguanen kruipen, wordt met twee woorden aangeduid, waartussen het verschil zeer subtiel is: mondi en cunucu.

'Ik mag lijden dat hij alle schorpioenen uit de mondi op zijn bord krijgt'.
(Lauffer, Landhuis)

'Via de Jupiterstraat verzeilden we eens langs die mooie huizen waarin naaiende dames, in de mondi, temidden van bloeiende cactussen'.
(Hartog, pg. 52)

Bij de voorbeelden van cunucu moet u letten op de toenemende vernederlandsing van het woord.

'Ge moet eens opletten hoeveel cunucu-huizen hier onderdeuren hebben'.
(Hartog, pg. 35)

'Zijn voeten vereelt door het lopen in de cunucu, deden pijn in de onwennige schoenen; het zitten in een klaslokaal met dertig andere kinderen maakte hem schuw en uit zelfverdediging werd hij agressief en baldadig'.
(Rots der struikeling, pg. 18)

'Het was voor studenten van de drie middelbare scholen, die Curaçao rijk was, en stond onder toezicht van een paar leraren en leraressen, die hun vakantie voor de verandering eens in de kunuku wilden doorbrengen'.
(Sherry, pg. 51)

'Dan kon hij zijn moeder, die haar oude jaren in de koenoekoe bleef slijten, en zichzelf het dagelijks brood bezorgen'.
(Fata Morgana, pg. 9)

'Men sliep bij de arme mensen in de knoek'.
(Sociale Wensdromen, pg. 11)

In dat landschap treft men als markante punten aan de seú, de rooi en de koraal met kabrieten. Voorbeelden:

'Hij nam een schilderij op dat een seú voorstelde'.
(Sherry, pg. 31)

'Blank gewassen stenen liggen in de rooi'.
(Hartog, pg. 57)

'Eerst de weg op naar Santa Cruz en toen een eindje voorbij waar de Rooi Manonchi deze straat oversteekt, links af de cunucu in'.
(Hartog, pg. 62)

'Wanneer de Curaçaoënaar het b.v. heeft over «kabrieten, die in de koraal kuieren», begrijpt de Nederlander vaak niet, dat hij wil vertellen, dat er geiten op het erf rondlopen', zegt De Palm in de inleiding van zijn dissertatie.
'Op de landwegen begint de processie van hongerige cabrieten; aan hun magere ribbekasten hangen de uiers obsceen gezwollen als de borsten van een ondervoede hoer; de bokken met hun pedante licht belachelijke sikken, proesten in de lucht en grinniken als Fernandel om hun eigen pretenties'.
(Rots der struikeling, pg. 110)

'Hij begon vooruit te rennen en joeg een kabriet achterna'.
(Sherry, pg. 57)

'Groepjes jongens zaten overal verspreid in de grote koraal van het huis op St. Willibrord, waardoor alle wijd open gegooide ramen en deuren het ratelend geluid van

typemachines naar buiten dreef'.
(Sherry, pg. 164)

Bij de bespreking van de 17e eeuwse instructies voor de Directeur van de Antillen merkt Schiltkamp op:

'Het vee op Curaçao, koeien en geiten diende onder «2, 3 en meer harders offte opsienders» in koralen te worden ondergebracht om verwildering en beroving tegen te gaan'.
(Bestuur en Recht, pg. 16)

De omheining van zo'n koraal is dan trankeer.

'En de vader hield de moeder vast en zei: «Beweeg je niet, want dan snijdt hij hem zijn keel af»; en het jongetje riep: «mama, mama als een geitje, dat in een trankeer vastzit»'.
(Rots der struikeling, pg. 152)

Ook uit het *sociale* gebeuren: de omgang van de mensen met elkaar, de onderlinge verhoudingen, zijn een aantal woorden onvertaalbaar in het Nederlands door hun speciale emotionele lading of betekenis. Een zeer opvallende plaats neemt shon in.

'Een van die figuren was Chon Haim, die het predikaat Chon, dat eigenlijk een diepere betekenis heeft dan senor of meneer en dat ook aan vrouwen wordt verleend, terecht heeft gedragen, al behoorde hij niet tot de Chons van Curaçao die zich langzamerhand meester maakten van de overigens weinig vruchtbare grond op het eiland'.
(Van de Walle, pg 31)
'Shon zijn was niet alleen een kwestie van geld, mijne mensen, maar ook een kwestie van een diepe innerlijke beschaving'.
(Rot, Tur Hende, pg. 13)

'Sommige mensen waren hem zelfs al Shon Manchi gaan noemen in plaats van Manchi zonder meer'.
(Dubbelspel, pg. 12)

'Hij wist, zoals velen in een kleine gemeenschap dingen van elkander weten, dat zij een buitenechtelijke dochter was van Shon Jackie Monteiro, deze op zijn beurt een buitenechtelijke zoon van een der schatrijke bankeigenaars, Shon Jossy Alvaro, en dat zij de naam van haar moeder, Canario, droeg'.
(Fata Morgana, pg. 12)

'Zijn vrouw, de trotse shon Tina Lamour Ribera, stierf dezelfde dag'.
(Rot, Tur Hende, pg. 12)

'Ik was dus wel gedwongen mij te begeven naar «Mi Tesoro» (Mijn Schat) haar villa, waar Shon Keta zich af en toe liet overhalen om haar beroemde cakes te bakken'.
(De Palm, Kerstcakes etc., pg. 42)

Een enigszins verouderde vrouwelijke variant van shon is nog *shi*:

'ik zou willen zingen
alelimo alelimo
een crikel beschrijven
rond de heupen van Shi Maria'
(Mañán, pg. 15)

Heel wat minder positief geladen is de aanduiding macamba voor de blanke mens.

'Op het bureau verliest hij zijn publiek en stamelt wat tegen de macamba-agent, die helemaal buiten zijn sfeer ligt en zakelijk een proces-verbaal tegen hem uitschrijft'. (Rots der struikeling, pg. 122)

'«Welja», had Alie gesnibt, «laat ons de hele dag maar zitten en speel maar voor makamba».'
(Sherry, pg. 8)

'Toen ik enige dagen in het Flamboyant Beach Hotel logeerde, woonde daar een stille macamba, personeelschef van een van de Hollandse bedrijven die, uit naam van de ontwikkelingshulp, bruggen en wegen bouwen'.
(Van de Walle, pg. 177)

Uit de wat intiemere sfeer komen pai en mai + hun verkleiningsvormen.

'Maar ja, maai was de spil waar alles om draaide, zij vlogen en deden alles voor haar'.
(Sherry, pg. 8)

'En Mai, dik en rond met een boezem als de goede aarde zelf, zegt dan snel en bezwerend, bang om het ongeluk over het huis te brengen: «Stop di papia asina, stop umbe, ta ki cos di loco bo ta papia semper?»'
(Rots der struikeling, pg. 19)

'Ze volgde maachi naar de tweede kamer'.
(Sherry, pg. 56)

'En straks kwam paai, die moest eten hebben en zijn slippers en de krant ....'
(Sherry, pg. 8)

'De oude paachi was nog nooit zo vereerd geweest'.
(Sherry, pg. 112)

Een uiterst belangrijke figuur in de opvoeding was (is) de jaja.

'En de jaja, zijn zwarte moeder met de bittere geruststellende lichaamsgeur moest hem lang in haar armen houden om hem tot bedaren te brengen'.
(Vreemdeling op aarde, pg. 30)

'Als ik mijn ogen sluit dan zie ik nóg voor me het kamertje waar mijn jaja sliep, een donker hol met een rekje tegen de muur'.
(Rots der struikeling, pg. 124)

Römer heeft in zijn sociologische beschrijving van de Curaçaose maatschappij ook op het belang van de jaja gewezen (pg. 76):

'Het is zeker op zijn plaats hier ook te wijzen op de sleutelpositie van de «Yaya», de neger-kinderverzorgster, aan wie een groot gedeelte van de opvoeding van de kinderen werd overgelaten. De West-Afrikaanse dierenfabels en verschillende elementen uit de sfeer van de magie hebben via haar hun weg gevonden naar het blanke segment.
Zij zal b.v. niet zelden bij de opvoeding van de aan haar zorg overgelaten blanke kinderen de toevlucht genomen hebben tot de nu nog heersende vormen van pedagogische chantage als b.v. het dreigen met de «zumbi» om de kinderen tot gehoorzaamheid te bewegen. (Zie verderop voor de betekenis van het woord «zumbi»). Zij

is verder ook van grote betekenis geweest voor de verbreiding van het Papiamentu onder de oude elite'.

Zeer ontroerend is ook het gedicht 'Gezang van een bedroefde Jaja', van Luc Tournier, waarin de dichter zich verplaatst in de gevoelens van de kinderverzorgster die 'haar' kind verloren heeft. (Uit: Doffe Orewoed, pg. 45).

Gezang van een bedroefde jaja

De goede God heeft mijn armen leeggemaakt
en aan mijn woorden hunne zin ontroofd.
Ik heb mijn sjaal weer rond mijzelve vastgemaakt;
zij sluit niet langer om zijn kleine hoofd.

De rooien langs het veld zijn door de wind uitgedoofd.
De hete zon wordt met vloek en grom gelaakt.
De verse vruchten zijn te dor gestoofd.
De kleine hel is in ons lieve land ontwaakt.

Als mijn hand nu onverwacht de andre raakt
– verdroogde huid, die mij met haar verlooft,
die haast door zengende hitte dood geblaakt
om regen smeekt met ogen van licht beroofd –

dan weet ik, dat God beter had beloofd,
toen Hij hun kleine kind, dat door de eng'len was geraakt,
aan mijn oude hand had toevertrouwd. Gedoofd
was de hand niet, die haar diensten staakt.

Mooi dode kind; mooi, mooi blank ooft,
onttrokken aan mijn handen, die als een boot gekloofd,
welwiegden met haar wanden rond jouw kinderhoofd;
en op Gods wei strandden, de kiel gedoofd.

Als toegift uit het sociale leven noem ik dan hier nog enkele aanspreekvormen. Aangezien veelgebruikte aanspreekvormen (bv. man) het karakter van een interjectie gaan vertonen, neem ik hier dan tegelijk ook enkele veelvoorkomende tussenvoegseltjes op. De overgang is nogal vloeiend.

'«Aah», riep ze vertederd uit, «heb je je jonkuman meegebracht?».'
(Sherry, pg. 57)

'«Dat is meegenomen», dacht zij, en nu tot Mirto: «Jonkuman, als de muziek dadelijk begint, ben ik bij je».'
(Fata Morgana, pg. 39)

Al wat minder specifiek van betekenis als jonkuman is homber.

'Homber, daar denk ik voorlopig nog niet eens aan, hoor!'
(Sherry, pg. 35)

'Homber Eddy, wat doe je in deze buurt, hé, schaam je je niet?'
(Rots der struikeling, pg. 39)

'«Homber», zei ze geschrokken, «mamaai zal me zien aankomen».'
(Sherry, pg. 34)

Het equivalent voor ons 'liefje' is dushi.

'Denk niet dat ik je haat, dushi'.
(Fata Morgana, pg. 20)

'«Dushi, wat is er?» vroeg ze bezorgd.'
(Sherry, pg. 9)

Ook de verkorte vraag con ta? heeft naar mijn indruk al vrijwel het karakter van een interjectie aangenomen.

'«Con ta», groette Ryan, «het spijt me, dat ik zo laat ben, maar ik ben eerst naar een ander communiefeest geweest».'
(Sherry, pg. 46)

Pure interjecties tenslotte zijn 'joe' en 'no'.

'En gauw tegen Sherry: «Die vent kan soulen, joe. Om te sterven!».'
(Sherry, pg. 147)

'«Joe, zoveel huiswerk», mompelde nu de ander'.
(Sherry, pg. 27)

'Ja, no? Elke morgen komt hij met een lege maag naar school'.
(Sherry, pg. 34)

Ook enkele *plaats*aanduidingen behoren tot de zeer veel aangetroffen Papiamento-woorden; vooral de tweedeling van Willemstad is kennelijk een vruchtbare bodem voor romans.

'«Thanks». Hij bleef nog even wat praten en stapte toen op, want hij moest naar Punda'.
(Sherry, pg. 175)

'Langzamerhand loopt de punda vol: ambtenaren in witte hemdsmouwen slenteren naar de gele gebouwen, waar hun paperassen de pressepapiers liggen te wachten; schoolkinderen stromen langs het park naar hun klassen: de jongens uitdagend van onzekerheid, schreeuwend met overslaande stemmen en meisjes als duifjes met een zoete rolling in de heupen en borstjes'.
(Rots der struikeling, pg. 113)

Maar méér dan Punda speelt de andere kant van de stad een rol in de literatuur: wie over de brug gaat, komt in een andere wereld. Hoe veelzijdig die wereld is, blijkt misschien uit de diverse spellingen voor Bandabao.

'Hij reed door Banda Abow waar de heuvels ouder lijken en het steen vaster van structuur: langs de zee liggen hier grijze grotten van grillig druipsteen waarin de schelpen zijn gevangen: barokke barrières tegen het water, langzaam gegroeid uit het schuim'.
(Vreemdeling op aarde, pg. 185)

'Hij herinnerde zich hoe hij eens als jongen met zijn vader in de auto naar Banda Abao was gereden'.
(Vreemdeling op aarde, pg. 40)

'De twee negerinnen die op de eerste Kerstdag, tegen vier uur 's morgens, op de weg van Bandabau, naar de vroegmis gingen, onderbraken plotseling hun gesprek, toen

zij in de voorgaanderij van Shon Rudelof's landhuis licht zagen branden'.
(Lauffer, Het landhuis)

'Ik kan de slavenmuren van Band' bao niet verschuiven'.
(Mañán, pg. 39)

Humphrey Gouverneur schrijft een 'Band'abau blues'.
(Mañán, pg. 18)

'Het programma zou bestaan uit tochtjes naar alle bezienswaardigheden van Bandabao'.
(Sherry, pg. 51)

Tenslotte moet dan nog genoemd worden het Campo Alegre, dat voor de taxichauffeurs uit de roman Dubbelspel zo'n belangrijk punt is. Maar ook in andere boeken komt het voor.

'Zie hem daar lopen, deze vreemde maar rechtsgeleerde man, die naar Campo Alegre gaat, dat heeft hij blijkbaar toch niet afgeleerd op de Universiteit ha, ha ate ta bai Stadhuis!'
(Rots der struikeling, pg. 129)

Het eten en drinken zijn uiteraard in iedere samenleving erg belangrijk: elk land heeft wel een aantal eigen gerechten waarvan de namen volstrekt onvertaalbaar zijn in welke andere taal dan ook. Die treffen we in het Antilliaans Nederlands dus ook aan.

'Natuurlijk moet ze een paar sneetjes brood of een paar stukjes gebraden «foenchi» voor haar kinderen bewaard hebben'.
(Nita, Sociale Wensdromen, pg. 8)

'Deze yorki werd later met foenchie gegeten'.
(Rot, Tur hende, pg. 12)

'«Ja, en blijf maar bij je foenchimeel en Compa Nanzi-verhalen», meesmuilde het andere meisje, «daar zul je ver mee komen».'
(Sherry, pg. 91)

'De prikkelende geur van sòpi di mondongo hing overal in huis en op de porch'.
(Dubbelspel, pg. 38)

'Ze begonnen hun spel steeds om een uur of één, na hun sòpi di mondongo, het typische zondagmiddaggerecht van de bewoners van Curaçao'.
(Dubbelspel, pg. 9)

'Ze waren samen bolo pretu, een heerlijke zwarte taart aan het maken voor de komende communiefeesten'.
(Sherry, pg. 14)

'Ook vanwege de biertjes en de whisky-soda's die ik reeds op had, begon ik te walgen van de vleespasteitjes, kroketten en bolo-batrei, die in mijn inwendige een soort kettingreactie hadden gevormd, alvorens zij een terugweg naar boven zouden vinden'.
(Fata Morgana, pg. 56)

'Ook wilde ze weer eens een empaná en een pastechi proeven'.
(Sherry, pg. 144)

'Ze gooiden er een heleboel water en suiker bij, proefden en roerden net zo lang totdat het goed smaakte en toen ging de kan met lamoenchiwater de ijskast in'.
(Sherry, pg. 56)

Lekker eten hoort vaak bij het 'avondje-uit', waar dan ook de muziek bij hoort.

'Wanneer ze op een paranda waren kon hij opeens stil worden en in zijn glas blijven staren; de vrouwen die op hem af werden gestuurd weerde hij dan met een nors gebaar af'.
(Vreemdeling op Aarde, pg. 49)

'Toch was het nog een schrale compensatie vergeleken bij de parranda's thuis'.
(Sherry, pg. 100)

Tot de 'echo's uit Afrika' (waaraan Römer een tiental interessante bladzijden wijdt, 77–86) behoren de muziek en de tovenarij. Enkele instrumenten die in de bellettrie doorgedrongen zijn:

'Zij luisterden zoo stil, zoo stil. Uit de verte klinkt de «wiri» wonderlijk'.
(Bewolkt Bestaan, pg. 56)

'Het stelde drie groepen voor: linksonder een groep mannen die op de tambu, de cachu en de wiri speelden'.
(Sherry, pg. 31)

'Ieder gierde door elkaar tegen een achtergrond van klarinetgeschetter met tamboé- en maraca-begeleiding'.
(Fata Morgana, pg. 34)

'Broeha, toverij, dat is de ondertoon van het dagelijks leven op het eiland. Je bespeurt het op een verlaten koraal, je bemerkt het op vergeten en verwaarloosde plantages of in de nauwe straatjes. Het was en is grotendeeld nog de bezieling der onbezielde dingen, die aan Curaçao een magisch karakter verleent'.
(Van de Walle, pg. 177)

'Ik vind het alleen zo jammer, dat die bruhamensen dommeriken zo in hun macht hebben'.
(Sherry, pg. 53)

En Römer zegt hierover o.a. (pg. 82):

'Brúha is de papiamentse aanduiding voor magie, en is waarschijnlijk afgeleid van het Spaanse woord «bruja», wat heks betekent'.

4.1.2 Bijdragen uit het Spaans. Min of meer tot mijn verrassing blijkt in de Antilliaans Nederlandse literatuur de aanwezigheid van het Spaans slechts zeer gering te zijn. Gezien de bindingen met, of de gerichtheid op, het nabije Venezuela en andere Spaanssprekende gebieden in Midden- en Zuid-Amerika had ik nogal wat Spaanse woorden of constructies verwacht. Maar ik heb van beide categorieën slechts enkele voorbeelden gevonden. Misschien zijn de verschillen tussen Spaans en Papiamento wel te klein om voor het Spaans in deze teksten nog ruimte te laten? Voorbeelden van Spaanse woorden:

'«Señorita, ik geef je vijf gulden», zei Errol tot een van de dames, «als je een set danst met mijn companero. Die gentleman daar».'
(Fata Morgana, pg. 39)

'Op de koude winteravonden vertelde ze Kai van haar jeugd en haar verhalen eindigden altijd bij de generaal, ese diablo, ese monstruo, ese desgraciado'.
(Vreemdeling op Aarde, pg. 34)

'Zo vertrok ik naar Venezuela, het land waar onder de rotsen langs de Llano schorpioenen slapen met hun angels op hun rug'.
(Rots der struikeling, pg. 51)

Dan zijn er een aantal woorden en constructies die naar mijn inzicht letterlijke vertalingen uit het Spaans zijn, en zeker geen normaal Nederlands. Ik heb ze in de volgende voorbeelden vet laten drukken.

'De **blijheden** *van haar gezicht, man!'*
(Dubbelspel, pg. 36)

'Daaronder stond een krullerige prie-Dieu, met het fluweel **verbruikt,** *zoo vaak was er op geknield door beenen, die zich onwillig tot ootmoed hadden gekromd en zoo vaak hadden er de ellebogen op gesteund, met handen, die zich in wanhoop wrongen –'.*
(Camille Willocq, pg. 6)

'Wanneer hij neerviel, droegen ze hem naar huis; als hij honger had, gaven ze hem te eten; wanneer hij meer wilde drinken gaven ze hem hun **blanke** *rum en keken, zonder spreken, hoe hij zijn rode kop naar achteren wierp en het vergif tot zich nam'.*
(Rots der struikeling, pg. 126)

'Met deze woekerwinsten zagen *de meeste van deze vreemdelingen binnen een korte tijdsverloop tot een ontzaggelijk kapitaal* **te komen'.**
(Nita, Wensdromen, pg. 11)

'Tenslotte **gaat men over** *de verschillende Papiamentse boekjes, die tegenwoordig veel worden uitgegeven'.*
(Nita, Wensdromen, pg. 9)

Dit is al met al een zeer bescheiden bijdrage van het Spaans. Zeker geldt dit ook als we niet alleen op de huidige geografische en economische verbondenheid letten, maar ook nog een historisch perspectief aanbrengen. Van de grote literaire functie die Römer in zijn boek op pg. 86–87 schetst, is weinig overgebleven.

'Aan het einde van de 19e eeuw en het begin van de 20ste eeuw viel er een sterke intellectuele en artistieke gerichtheid te bespeuren op de spaanse cultuur, gevoed o.a. door de vele bannelingen uit de omringende latijnse landen, vooral Venezuela. Vele particuliere scholen, waaronder het Colegio Sto. Tomás van de fraters van Tilburg en het pensionaat Habaai van de zusters van Roozendaal, hadden het spaans als voertaal, mede met het oog op het aantrekken van leerlingen uit de nabuurlanden. Het spaans speelde in die tijd een grotere rol in de samenleving dan het nederlands. Grote bekendheid genoot de groep van dichters en schrijvers, die zich van het spaans en in mindere mate ook het papiamentu, bedienden. De centrale figuur, van de «Spaanse school» in de Curaçaose literatuur was de schrijver-uitgever A. Bethencourt, zelf afkomstig van de Canarische eilanden.
In periodieken als «Notas y Letras» en «Poema» verschenen regelmatig poëzie en proza van Curaçaose schrijvers als A. A. Wolfschoon, David Chumaceiro, Jozef Sickman Corsen, D. E. Jesurun, Dario Salas e.a. Twee romans van Dario Salas «Raul» en «Josefina» beleefden nog in 1952 een vierde druk in Spanje. Het behoeft geen betoog, dat van deze beweging en de algehele gerichtheid op de spaanse cultuur een grote latiniserende invloed is uitgegaan op de hogere sociale strata van de bevolking, inclusief de «hollandse» hogere protestanten. Tot na de vestiging van

de Shell (1915) droeg het culturele leven op Curaçao zeer bepaald een «latijns» stempel'.

4.1.3 Bijdragen uit het Engels. Evenals van het Spaans is de aanwezigheid van Engels in het Antilliaans Nederlands aanzienlijk kleiner dan ik verwacht had. De industrialisering, de taalsituatie op de Bovenwinden en de mondiale invloed van de Amerikaans-Engelse cultuur zijn factoren die voor heel wat méér Engelse invloed een verklaring zouden kunnen vormen.
In de door mij gelezen en 'uitgevlooide' teksten zijn het toch maar enkele Engelse woorden die overgenomen zijn. Daarnaast zijn er dan nog enige woorden en constructies die voor mijn gevoel duidelijk op vertaling berusten van Engelse voorbeelden.
Het meest doorgedrongen in het Antilliaans Nederlands is de porch.

'Meneer zat op de porch en had enkel een slappe hand voor hen over'.
(Sherry, pg. 28)

'Hij ging, nadat hij haar 's avonds op de porche goedenacht had gezegd, bij zijn negerin slapen in het huisje van platgeslagen kerosineblikken'.
(Vreemdeling op Aarde, pg. 16)

'De porch is breed gebouwd opdat de negerslaaf als hij zijn meester wilde aanvallen en vermoorden, niet meteen bij de deur zou zijn'.
(Arion, Introductie Ruku I)

De Palm merkt in zijn dissertatie (pg. 61) naar aanleiding van een voorbeeldzin met dit woord op:

'Verschillende Nederlandse lezers, die niet bekend zijn met de Curaçaose leefgewoonten hebben moeite gehad met het woord «porche». Zij hebben gedacht aan een poef terwijl de schrijver aan het Engelse woord «porch»(=portiek) – de toevoeging van de «e» is mij volkomen onduidelijk – de Amerikaanse betekenis «veranda» hecht, een betekenis die het in het Curaçaos-Nederlands ingeburgerde woord ook op de Antillen heeft.'

Een ander ingeburgerd woord is plane.

'De plane jaagt hem lekker uit elkaar'
(Arion, In de wolken pg. 11)

'Hij voelde zich even van streek als Nora die ochtend, toen ze zekerheid trachtte te verkrijgen over het lot van zijn Hollandplane'.
(Dubbelspel, pg. 256)

En naar aanleiding van dit woord merkt De Palm op:

'Wanneer op Curaçao het Engelse woord «plane» burgerrecht heeft verworven in de spreektaal is dit geen reden dit woord in een leerboekje te gebruiken, zoals Holleman in zijn Natuurkundeboek doet.
(De Palm, pg. 63)

Voorbeelden van wat meer incidenteel voorkomende Engelse woorden zijn de volgende.

'Ze sloeg met de vlakke kant van haar hand tegen haar voorhoofd, deed toen een rammelende shutter dicht, want de wind leek wel dol vandaag'.
(Sherry, pg. 17)

'Twee agenten, die hun auto achter die van Solema parkeerden en die, met hun flashlights over de reeds slapende palu di lechi's als grote glimwormen schijnend, naar het onafgebouwde huis van Janchi liepen, kwamen het hun wat later vertellen'.
(Dubbelspel, pg. 335)

'Ze waren nu op de parkeerplaats van de beach-club aangekomen en Lies monsterde de auto's om te weten wie er allemaal al waren'.
(Rot, Après nous, pg. 11)

'Met die nieuwe straights van tegenwoordig weet ik echt geen raad'.
(Sherry, pg. 29)

'Mamaai baakte ham and eggs in de keuken en Sherry schoof hongerig aan het rood-wit geblokte plastic tafellaken, waarop een schaal met wassen vruchten stond'.
(Sherry, pg. 39)

'Dan moest er toch ergens wel een shortcut zijn; een slim heimelijk maniertje waardoor hij het ook zou kunnen als hij het vond'?
(Dubbelspel, pg. 16)

In het boek Fata Morgana vinden we vele voorbeelden van het doorelkaar lopen van stukken zin in Engels en Nederlands, dit om de taal van de Bovenwinden te tekenen.

'«En gastvrij! Boy oh boy, what a hospitality!» Even hield hij zijn vaart in en vroeg: «What's your opinion?»'. (pg. 33)

'Rustiger? Ik heb het al te lang rustig gehad. Ik wil feest vieren. About the steak, later in de avond, please'. (pg. 34)

Dat het Bovenwindse Engels toch niet zo'n grote invloed heeft, komt misschien ook wel door de uitspraak. Mijn indruk is dat die uitspraak niet helemaal serieus genomen wordt.

'«What else, tell me boy! Your hoidin' someting», ging Errol voort'. (pg. 35)

'Look, you see these six matjeeees?' (pg. 36)

Hier hebben we met hetzelfde normatieve probleem te doen als ten aanzien van het Nederlands, getuige de volgende opmerking van De Palm (pg. 62).

'Evenmin als een leraar Engels kan toestaan, dat een van de Bovenwinden afkomstige leerling de zin «I like the child in the garden» uitspreekt als «Oi loik de thoild in de gjardin», kan een onderwijzer in zijn Nederlandse taalles tolereren, dat er sprake is van «Je abuseert te veel» (Pap. abuzá = misbruik maken) of «Je moet mij niet stroberen» (Pap. stroba = hinderen)'.

Al wat minder puur Engels wordt het, wanneer een samenstelling gevormd wordt van een Nederlands en een Engels woord.

'Ik concentreerde me op het fluorescentlicht, dat de blanke wandtegels veranderde in een hemel van inspiratie'.
(Fata Morgana, pg. 121)

'Ze vulde in de achterkamer een glazen karaf met rum uit de gallonfles, die normaal

op dit uur al bijna leeg was, maar nu voor nog meer dan de helft vol zat'.
(Dubbelspel, pg. 255)

Of wanneer een Engels werkwoord op zijn Nederlands vervoegd wordt.

'Het had dagen geleden gestraight moeten worden, het zat vreselijk en kroezig'.
(Sherry, pg. 29)

'Deze wilde lopen, maar voelde zich zo alleen met z'n groot gevoel van opwinding, dat hij haastig een voorbijkomend wild busje stopte om sneller de kleine afstand te kunnen afleggen'.
(Dubbelspel, pg. 274)

Helemaal geen Engels meer, maar slechts Engelse invloed of anglicisme wordt het, wanneer woorden of constructies vertaald worden uit Engelse voorbeelden.

'Een arm kind huilt voor brood!'
(Nita, Wensdromen, pg. 8)

'Blijf stil man, ze zijn precies goed'.
(Dubbelspel, pg. 36)

'Lekkere Verkade's beschuitjes ofwel van dat Victoria merk weet je wel?'
(Nita, Wensdromen, pg 5)

'Ik ben om te blijven', zei ze met een knikje van haar hoofd ten overvloede op haar halfnaakte tenue wijzend'.
(Dubbelspel), pg. 334)

'Hel, wat een houtsoorten, wat een bomen hadden ze hier niet, die volop groeiden, ondanks de dorheid, ondanks de droogte'.
(Dubbelspel, pg. 332)

'Nog een paar dagen meer en de provisiekas zal weer aangevuld kunnen worden'.
(Nita, Wensdromen, pg. 8)

'Jullie met je protesten! Als die zouden helpen!'
(Sherry, pg. 48)

4.1.4 Een restje Indisch-Nederlands Een heel merkwaardig trekje in het Antilliaans-Nederlands is de aanwezigheid van een spoortje Indisch-Nederlands. Dit vormt een goede overgangscategorie tussen de bijdragen uit andere talen en de overige opvallende kenmerken van het Nederlands bij de Antilliaanse auteurs. In een artikel in De Nieuwe Taalgids heeft M. C. van den Toorn in 1957 gewezen op het bestaan en de kenmerken van 'De taal van de Indische Nederlanders'. Juist in de jaren vijftig zijn er zeer velen uit Indonesië vertrokken, vooral naar Nederland. Maar uit klimatologische, nostalgische of andere overwegingen zijn er ook nogal wat Indische Nederlanders naar de Antillen gegaan. Dat zulke 'volksverhuizingen' hun taalkundige consequenties hebben, is niet verwonderlijk. Van den Toorn merkt op: 'Terwijl nu de bellettrie over het voormalige Nederlands-Indië, die in de laatste jaren verschenen is en nog steeds verschijnt, zich in een grote – in verhouding tot haar betekenis soms onevenredig grote – belangstelling kan verheugen, is dat met de taal van de Indische Nederlanders niet het geval. Door hun komst naar Nederland is deze taal eigenlijk niet minder aktueel dan de letterkunde, maar wanneer men zich hierover wil oriënteren, dient men terug te grijpen naar vakliteratuur over de taaltoestanden in het vroegere Nederlands-Indië'. Het blijkt nu dat een en ander ook op gaat voor de Nederlandse Antillen. Uiteraard is de invloed

van het Indische Nederlands maar zeer gering; vandaar het woord 'een spoortje'. Toch is het interessant, omdat voor de aangetroffen gevallen zo'n heel duidelijke bron te geven is. Misschien is dit spoortje over twintig jaar wel weer geheel verdwenen? Van den Toorn noemt als voorbeeld o.a. het woord *'strootje'*, in Nederland vaak schertsenderwijze voor sigaret 'gebruikt'. Antilliaans voorbeeld: 'Ik stak de sigaret op en wachtte. Het strootje smaakte walgelijk'. (Tepalka, pg. 72). Niet bij Van den Toorn, maar wel in Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal als Indisch vermeld zijn: baadje, toko en blote kakkies. 'Ik loop op blote kakkies en hoef niet op mijn tenen te lopen'. (Tepalka, pg. 52). 'De dichtstbijzijnde toko is drie kwartier lopen hier vandaan'. (Sherry, pg. 55). 'Zijn vader was kaal geworden en grijs rond de oren; hij droeg een ridderorde in het knoopsgat van zijn onberispelijk baadje'. (Vreemdeling op Aarde, pg. 41).
Het is maar een klein groepje, maar niettemin duidelijk. Ook al omdat we de gevallen bij diverse auteurs tegen komen, is toeval uitgesloten. Dat er daarnaast nog diverse parallellen zijn tussen Indisch en Antilliaans Nederlands is reeds eerder opgemerkt.

5 Kenmerken binnen het Nederlands

Het is niet alleen door de bijdragen uit andere talen dat het Antilliaanse Nederlands wordt gekenmerkt: ook binnen het Nederlands zijn er een aantal opvallende categorieën. Gedeeltelijk komen mijn bevindingen wel overeen met die van De Palm, zoals die in hoofdstuk II van zijn dissertatie beschreven worden. Maar in de tijd tussen het verlaten van het middelbaar onderwijs en het publiceren van een literaire tekst leren de mensen toch nog wel, want de accenten komen anders te liggen. Of zou het komen doordat mensen met literaire aspiraties van nature wat zorgvuldiger met taal omgaan? In ieder geval is het opvallend dat ik geen voorbeelden heb kunnen vinden van de moeilijkheden op fonologisch gebied, waar De Palm, over schrijft. Of moeten we daartoe de volgende spelfout rekenen:

'De volgende dag hollen de kinderen van de schooltreinen terwijl moeder nog druk bezig is met de was'.
(Nita, Wensdromen, pg. 8)

Overigens komen die spelfouten maar zeer sporadisch voor, zeker niet méér dan in een gelijke hoeveelheid Nederlandse boeken te vinden zal zijn. Enkele voorbeelden hier ter illustratie. Uiteraard leveren de bastaardwoorden probleempjes op: ook voor Nederlanders blijven dat lastige gevallen.

'In de recentie in de krant stond een heleboel kritiek en als klap op de vuurpijl, alsof het nog niet voldoende was: 'Zolang er niets beters uit eigen volk kan komen, blijf dan maar overnemen van anderen',
(Sherry, pg. 147)

'Kort voor hij uit de gevangenis werd ontslagen, kreeg zijn vervreemde vrouw een huwelijksaanzoek van een millionnair, die de verdere, hogere studie van de nu opgeschoten kinderen zou financiëren',
(Fata Morgana, pg. 123)

'Zouden dan de medische studenten, op de academieën waar dokter Doethuis gestudeerd had, nooit feest vieren, zich bedrinken en hun boekje te buiten gaan?'
(Fata Morgana, pg. 70)

Verder hier nog twee voorbeelden van geijkte spelproblemen uit de Nederlandse taal: lange ij – korte ei, en jou – jouw.

'Maar wij hebben wel het recht te eisen dat onze locale arbeiders hetzij employee's

of werknemers behoorlijk worden betaald, zodat ook zij op een gelijk pijl kunnen leven als de Hollandse arbeiders'.
(Nita, Wensdromen, pg. 14)

'«Jou ideeën zijn vaak raar en komen op de meest gekken ogenblikken», merkte mamaai vinnig op'.
(Sherry, pg. 39)

5.1 Incongruentie

Een verschijnsel dat zich in het Nederlandse taalgebruik voor mijn gevoel de laatste jaren sterk aan het uitbreiden is, is dat van de incongruentie. Normaal stemmen getal (enkelvoud of meervoud) van het onderwerp en de persoonsvorm in een zin overeen. Dat is gelukkig een van de vele grammaticale regels, waar je als moedertaalgebruiker gewoonlijk niet over hoeft te denken. Het gaat vanzelf wel goed, er ontstaat congruentie. Het gebeurt echter nogal eens, dat in een samengestelde zin een enkelvoudig onderwerp gevolgd wordt door een bepaling of bijzin met een meervoudig begrip, waarna dan de persoonsvorm volgt. Vaak is dan de schrijver 'vergeten' dat het onderwerp enkelvoud is en staat de persoonsvorm onder invloed van de direct voorafgaande bepaling in het meervoud. Wie nauwkeurig leest, vindt deze fout dagelijks in alle mogelijke teksten, tot de meest officiële toe. Het is dus niet verwonderlijk dat we dit verschijnsel ook bij Antilliaanse auteurs tegenkomen. Merkwaardig is wel dat De Palm deze fout totaal niet noemt!
Hier dan wat voorbeelden van diverse auteurs.

'De meening van anderen te mijnen opzichte laten mij niet onverschillig'.
(Camille Willocq, pg 57)

'Toen de groep kinderen en studenten tegen kwart over twaalf uit de autobus stapten, konden ze niet vermoeden wat voor een koortsachtige haast er in de keuken geheerst had'.
(Sherry, pg. 56)

'Wij menen dat deze achtergrond in de beschouwingen over het boek totnogtoe zeer weinig naar voren zijn gebracht'
(Arion: de onbekende Debrot, pg. 14)

'Aan elke zijde van de ingang naar de wachtkamer stond, tegenover elkaar, een stenen bank, die er vroeger niet waren, en die deels in de zon, deels in de schaduw lagen.
(Fata Morgana, pg. 87)

'Min of meer dezelfde overwegingen moet hier evenwel Pundagedeelte dat verbrand is, gelden'.
(Arion, Wederopbouw, pg.18)

'Zij die het betoog van Palar in de Veiligheidsraad hadden beluisterd, zal wel met mij eens kunnen zijn dat de Indonesiër niet tevreden was met een handje vol rijst'
(Nita, Wensdromen, pg. 17)

'Alle anderen voorrechten dat deze Maatschappijen aan de Hollander toekennen is enkel om het feit dat zij er van overtuigd zijn dat de «macamba» het gezag voert in de Antillen'.
(Nita, Wensdromen, pg. 12)

'Op sommige erven zijn bloemen aangebracht, bloemen die men met veel moeite in bloei konden houden'.
(Nita, Wensdromen, pg. 7)

'Moet men zich dan niet afvragen of deze handelaren aan de fiscus de aan haar toekomende belasting betaald heeft.
(Nita, Wensdromen, pg. 12)

'De Hollandse arbeider bij deze Engelse firma werkzaam gaan na vier jaren dienst met buitenlands verlof, terwij de locale employee's tot na een harde dienstperiode van tien jaren met buitenlands verlof mogen gaan'.
(Nita, Wensdromen, pg. 12)

Het opvallende bij deze Antilliaanse incongruentie is dat véél vaker dan in Nederland een incongruentie optreedt, zonder meervoudige bijvoeglijke bepaling als voorafgaande 'stoorzender'.

5.2 Lidwoorden

De Palm wijst er al op dat het Papiamentu bij de zelfstandige naamwoorden geen verschillen kent in grammaticaal geslacht.

'De Nederlandse onderscheiding van de substantiva in «de»-woorden en «het»-woorden zal dan ook voor het Curaçaose kind een moeilijk te nemen barrière blijven' (pg. 26)

Voor de volwassen auteur blijkt die barrière wel mee te vallen, want ik vond er slechts enkele voorbeelden van.

'Of dan is het krijgertje spelen of in de zand stoeien'.
(Nita, Wensdromen, pg. 8)

'Wij zien hoe in de verschillende Curaçaose firma's aan een Hollander de leiding wordt gegeven of met het verkoop belast'.
(Nita, Wensdromen, pg. 11)

'Ik hoop, om bij de herbouw van dit laatste te blijven, dat deze brand voor het totnogtoe, wat architectuur en schoonheid in het algemeen betreft stiefmoederlijk bedeelde zijde van Willemstad, Otrabanda, een verandering ten goede mag veroorzaken'. (Arion, Wederopbouw, pg. 17)

5.3 Verbuigings-e

Uit het laatste voorbeeld hierboven blijkt al wel dat onzekerheid omtrent het lidwoord ook gevolgen heeft voor de verbuigingen van eventueel volgende bijvoeglijke naamwoorden. De verbuigings-e verschijnt dan op plaatsen, waar de Nederlander hem niet gebruikt, of blijft achterwege in gevallen, waar er in het ABN zeker een zou staan.

'Een ander reden? Misschien de associatie met Nederland'.
(Arion, Intro Ruku, pg. 1)

'Een niet onbegaafde marine officier, Voorduin, die mooie gezichten van de haven en toenmalig zeilboten heeft getekend'.
(Arion Intro Ruku, pg. 2)

'De oude vrouw stond bij de stoof en goot kerosine uit een grote blik in een fles'.
(Sherry, pg. 56).

'Wij hebben meerdere malen ook meegemaakt dat 'n Hollandse schildersbedrijf plotsklaps alle schildercontracten van de Hollandse Bouwbedrijven hier te lande overneemt'.
(Nita, Wensdromen, pg. 9)

'Na schooltijd zien wij de kleine kindertjes met vrolijke gezichten en met hun lachende blauwe ogen door de mooie bloempaden rennen, terwijl moedertje-lief al lachend in de drempel op een warme kusje staat te wachten'.
(Nita, Wensdromen. pg. 4)

'De manumissie was dus heel dikwijls een twijfelachtige voorrecht'.
(Römer, pg. 45)

'Iemand wordt in deze maatschappijen mooier gevonden, naarmate hij een rechter neus, sluiker haar, dunnere lippen en een lichtere huidskleur heeft'. (Römer, pg. 26)

5.4 Voornaamwoorden

Ook met de voornaamwoordelijke aanduiding heeft de Antilliaanse auteur in het algemeen meer problemen dan de Nederlander. Het is begrijpelijk dat iemand die niet weet of *het* of *de* het lidwoord moet zijn, ook moeilijk kan kiezen tussen *deze* of *dit*, en *die* of *dat*. Daardoor ontstaat een grote onzekerheid in het gebruik van de voornaamwoorden in de ruimste zin: aanwijzende, betrekkelijke, persoonlijke, onbepaalde, wederkerige en bezittelijke voornaamwoorden. De invloed van het Papiamentu als moedertaal op al deze pronominale problemen is door De Palm voldoende aangetoond; men leze daarvoor zijn tweede hoofdstuk. Voorbeelden van aanwijzende voornaamwoorden:

'De vermogenskracht van deze vreemdelingen heeft het landskind na deze tijdsverloop ontzettend verrast'.
(Nita, Wensdromen, pg. 12)

'«Deze is nog een njetu», zei Ma Mimi trots'.
(Sherry, pg. 58)

'Toen ik een paar dagen later, met alle moed die ik toen kon bijeenbrengen en in de hoop dat zij mij naar haar balkonnetje zou uitnodigen het huisje haastig langs liep, constateerde ik dat deze leeg stond'.
(Fata Morgana, pg. 58)

Van betrekkelijke voornaamwoorden:

'In de hoek van de grootste kamer staat er een bed die met een goedkope sprei en twee harde kussens werd opgemaakt'.
(Nita, Wensdromen, pg. 7)

 'Het is een feit welke tegen ieder elementair begrip van gelijkberechtigheid indruist,

wanneer Rijksgenoten in het Rijk overzee geboren, bij de grote Maatschappijen zowel in loonschalen en sociale voorzieningen ten achter worden gesteld, bij zij die in het Rijk in Europa zijn geboren'.
(Nita, Wensdromen, pg. 17)

Het laatste voorbeeld hierboven laat ook al zien dat bij persoonlijke voornaamwoorden vooral de objectsvormen moeilijk zijn.

'Maar zij die iets kunnen zeggen omhullen zich in alle stilte, terwijl zij die wat willen zeggen, door hun interne vrees het zwijgen wordt opgelegd'.
(Nita, Wensdromen, pg. 16)

'Nog veel meer waard is Uw bestaan/Zoals wij mensen wordt geleerd'.
(Hulp, pg. 30)

Het juiste gebruik van 'zich' is ook moeilijk, zoals uit deze voorbeelden blijkt:

'En ondanks dit, zijn zij in hun zelven verdeeld'.
(Nita, Wensdromen, pg. 6)

'Samensmeltend met de omgeving/Van de duisternis waarin wij beiden, Onttrokken aan ogen mochten zich verblijden'.
(Hulp, pg. 28)

De ook in Nederland gesignaleerde 'haar-cultuur', de neiging om ten onrechte haar in plaats van zijn te gebruiken, moet hier ook gesignaleerd worden. Daarbij sluiten dan nog enkele verkeerde genitief-vormen aan in dit voornaamwoordelijk probleemgebied.

'Was dit tijdschrift misschien te sterk gericht op het Spaansschrijvend kontinent, haar verdienste is geweest dat in en om dit blad zich een nieuwe generatie deed gelden'.
(Mañán, pg. 4)

'Maar zal het ideaal van de niet Europese Nederlandse ofwel de Antilliaanse arbeider om in loonschalen en sociaal voorzieningen gelijk te worden berechtigd als de Europese Nederlander ook tot haar recht komen?'. (Nita, Wensdromen, pg. 2)

'Ik begon me op te richten, toen opeens het viertal als afgesproken hun armen naar me uitstrekten'.
(Fata Morgana, pg. 65)

'Zowel in Suriname als in de Nederlandse Antillen is men in het algemeen van oordeel dat de gedachte van Rijkseenheid en samenwerking niet enkel in de dode wetsformules bij de Ronde Tafel Conferentie hun oorsprong kunnen vinden'.
(Nita, Wensdromen, pg. 2)

'Van angst is namelijk heel dikwijls sprake bij opgeschoten jongens, wiens opkomende mannelijke kracht een bedreiging vormt voor de alleenstaande moeder'.
(Römer, pg. 108)

'Beminnelijke Schepper, Heer der heelal'.
(Hulp, pg. 39)

Tenslotte is het me opgevallen dat sommige onbepaalde woorden met een verwijzende functie (niet alleen voornaamwoorden) op een merkwaardige manier gebruikt worden, zoals *men* als object en *ooit* en *iemand* met een duidelijk bepaalde betekenis. Voorbeelden:

'Het Papiament's, de Curaçaose muziek interesseert men niet'.
(Nita, Wensdromen, pg. 5)

'Het was mij evenals ooit opgevallen, dat dit tevoorschijn toveren van het crucifix, om in naam van Jezus Christus berispingen en raadgevingen onder de zieken uit te delen, eerder een afleidingsmanœuvre was dan apostolische ijver'.
(Fata Morgana, pg. 111)

'Boeboe Fiel kwam nu weer op het idee van een hangmat. En dan liggen. Met een fles rum binnen iemands bereik'.
(Dubbelspel, pg. 249)

5.5 Er en het

Wie zich met het Nederlands als vreemde taal bezighoudt, weet hoe moeilijk het is om *er* goed te leren gebruiken. Het is al herhaaldelijk geconstateerd door auteurs die zich richten op het Nederlands in Afrika, Nederlands Indië, Suriname of de Antillen.
In zijn boek Herkomst en groei van het Afrikaans schrijft Kloeke:

'Wie vreemde talen onderwezen heeft, of Hollands aan vreemdelingen, kent bovendien de moeilijkheden met de zwakbeklemtoonde woordjes en tussenvoegsels. Een vreemdeling, die het tot moet-ie en *schrijft-ie gebracht heeft in plaats van* moet hij *en* schrijft hij *is al aardig op weg om «colloquial Dutch» te leren. Het goede gebruik van het zwakbeklemtoonde* er *(hij ziet* er *goed uit, ik heb* er *drie) leren vreemdelingen zelden tot in de perfectie. Het is dan ook spoorloos uit het Afrikaans verdwenen'. (pg. 347)*

Zover is het in het Antilliaans Nederlands nog niet gekomen. Wat betreft de taal van de Indische Nederlanders heeft Van den Toorn ook al vele moeilijkheden moeten constateren in het gebruik van *er*.

'Het adverbiale pronomen er *veroorzaakt – men kan wel haast zeggen vanzelfsprekend – voor deze mensen ook onoverkomelijke moeilijkheden. Typerend is: wat wil je ààn doen (op langgerekte hoge toon gesproken) voor «wat wil je er aan doen». Het preapositionaal en locaal gebruikte* er *schijnt bijna stelselmatig achterwege gelaten te worden, bijv.:* ik heb niet voor over zo lang in de rij te staan. *Couperus vermeldt in een gesprek: «Verdraai geen pink om». Ook het pronomen* het *wordt wel weggelaten, zowel als object:* trek jou toch niet aan, seg; schudt van jouw kouwe kleren af, *als ook in subjectspositie:* overal is niet zo mooi als hier: wat kan schelen, seg'. *(pg. 223)*

Ook voor het Surinaams Nederlands is door diverse auteurs opgemerkt dat *er* en *het* moeilijke woordjes zijn. Voor een overzicht van de verschillende uitspraken en vele voorbeelden wil ik hier verwijzen naar het Schakels-nummer over 'Het Nederlands in Suriname', pg. 52–53. Daar kom ik tot de conclusie dat *het* en *er* in het Surinaams Nederlands een zeer opvallende plaats innemen.
Wanneer we dan nu tenslotte kijken wat er over het Antilliaans Nederlands reeds is gezegd, komen we uiteraard terecht bij De Palm. Hij wijst er ook weer op dat de Curaçaoënaars *er* moeilijk kunnen plaatsen: *'ze gebruiken* er *óf vaak óf soms ten onrechte niet'*.

Na enige voorbeelden van beide mogelijkheden zegt De Palm nog:

'Het gebruik van het woordje er *is voor de Papiamentu-spreker een volkomen nieuwe notie'. (pg. 37)*

Ik geef hier nu wat andere voorbeelden uit de literatuur. *Er* op onnederlandse manier gebruikt:

'Er in de hoek van de kleine kamer staat er een opgerolde vloerbed voor de kinderen'.
(Nita, Wensdromen, pg. 8)

'In pluralistische maatschappijen treft men een cultuur aan met verschillende subculturen, terwijl in de plurale maatschappijen er verschillende culturen zijn te onderscheiden'.
(Römer, pg. 13)

'Het wordt tijd dat we inzien, dat de wet er voor beide partijen precies op dezelfde wijze d.w.z. de wijze die de wet omschrijft er is, en beide belangen, het belang van de overheid en die van de burger moeten even zwaar wegen'.
(Arion, Wederopbouw, pg. 21)

'Het is een algemeen bekend feit dat het kapitalisme wanneer het er op uit is voor exploitatie, niet gewoon is te wijken'.
(Nita, Wensdromen, pg. 18)

Er achterwege gelaten, waar het ABN *er* wel zou gebruiken, vinden we in de volgende voorbeelden.

'Hoeveel hadden ze daar beneden?'
(Dubbelspel, pg. 28)

'Zou de hemelpoort bestaan? Vliegen we bijvoorbeeld 'n keer tegen aan?'.
(Arion, In de Wolken, pg. 9)

'Het was al voldoende als ik voorlopig wist, dat de ontdekking niet een was die mij nadeel zou berokkenen'.
(Fata Morgana, pg. 75)

'Ik ben ditmaal even stil uitgeknepen als Zuster Goudron', dacht Redin, die op de gang liep'.
(Bewolkt Bestaan, pg. 10)

'Deze ideeën houden een bepaalde structuur in stand, zelfs bij het wegvallen van de culturele verschillen, die in het begin mochten zijn geweest'.
(Römer, pg. 16)

'De Nederlander is de grootste strijder voor de rechten van de arbeider, maar hier in de Antillen merkt men in het geheel niets van'.
(Nita, Wensdromen, pg. 15)

Het is merkwaardig dat De Palm niet heeft gesignaleerd dat ook *het* een moeilijk woord is. Alleen Van den Toorn merkt op dat het in het Indisch Nederlands vaak weggelaten wordt, zowel als subject als object in de zin. Ook in het Antilliaans Nederlands komt deze weglating voor; maar de onzekerheid in het gebruik van *het* blijkt nog meer uit een overdadig gebruik van dit woord in plaats van uit het weglaten ervan. Althans getuige de volgende voorbeelden:

'Ik heb het niet gedaan, ik zweer bij de Moeder-Maagd!'
(Bewolkt Bestaan, pg. 82)

'Als het ware het ter handhaving van de sociaal geaccepteerde regel dat om deel te nemen kunnen uitmaken van de hogere sociale strata men naar het blanke somatische normbeeld moet tenderen, wordt ook de duidelijk als niet-blanke te herkennen persoon, die een bepaalde sociale positie inneemt, als blanke beschouwd door de gekleurde lagere strata'.
(Römer, pg. 28)

'De meeste Curaçaose kooplieden hebben het ingezien dat men het Hollands publiek alleen lokken kan wanneer men een Hollander in de zaak plaatst', (Nita, Wensdromen, pg. 11)

'Maar weldra is het gebleken, dat het de Hollanders nog steeds zijn die 't op de «Isla» en overal het voor te zeggen hebben'.
(Nita, Wensdromen, pg. 2)

5.6 Voorzetsels

Een van de taalaspecten die in elke taalcursus, ongeacht de taal die geleerd moet worden, aan de orde komt, is het hoofdstuk voorzetsels. Voor het Duits moeten wij leren welke naamval bij welk voorzetsel hoort, voor het Frans dat ons *tegen* soms *contre* en soms *à* is, en wie denkt dat het Spaanse *por* wel hetzelfde zal zijn als het Franse *pour* zit lelijk fout! Zo is het dan ook niet verwonderlijk dat voor anderstaligen ook de Nederlandse voorzetsels een moeilijke categorie vormen. We herkennen de Belg onmiddellijk aan de uitdrukking 'aan de prijs van' bij het verkopen. Ook voor het Surinaams Nederlands heb ik al vele voorbeelden van voorzetsel-varia gegeven. Het is dus eerder opvallend dat Van der Toorn in zijn artikel over het Indische Nederlands deze categorie helemaal niet noemt. Voor de Antillen wijst De Palm er op dat het

'dan ook niet verwonderlijk is, dat de Curaçaose scholieren moeite hebben met de Nederlandse praeposities. De gemaakte fouten laten zich in twee groepen onderscheiden:
a verkeerd gebruik van het voorzetsel ten gevolge van vertaling uit het Papiamentu;
b verkeerd gebruik van het voorzetsel ten gevolge van onvoldoende kennis van het Nederlands'. (pg. 34)

Het is mij gebleken dat het niet alleen *scholieren* zijn die op de Antillen de voorzetsels moeilijk vinden, want ook bij de volwassen auteurs vindt men gemakkelijk talloze voorbeelden. Soms is een ander voorzetsel gebruikt dan in de vaste ABN-combinatie; in hoeverre daar sprake is van letterlijke vertaling uit Papiamentu of andere, onderliggende talen is niet altijd duidelijk. Soms is het goede voorzetsel op een ongewone plaats in de zin terecht gekomen. En dan zijn er gevallen waar onzekerheid over de vraag of een werkwoord scheidbaar of onscheidbaar is, duidelijk tot problemen leidt. Ook onverwachte verdubbeling van voorzetsels komt voor.

Voorbeelden van afwijkende voorzetsels zijn de volgende:

'De negerchauffeur trachtte nog om den steilen heuvel op de derde versnelling te halen'.
(Bewolkt Bestaan, pg. 88)

'Om jaloers van te worden'.
(Dubbelspel, pg. 301)

'Meneer Bloemhof was voor Eddy een nieuw type mens: de stugge Noorderling die, doortrokken van de sombere leer van Calvijn, de wereld zonder een grein optimisme bekijkt; karig aan woorden, streng en hard jegens zijn gezin en zonder de minste speelsheid in zijn karakter'.
(Rots der struikeling, pg. 23)

'Deze kunnen hier op de vloer komen om rustig een kopje koffie te komen drinken'.
(Nita, Wensdromen, pg. 5)

'Bij de wijziging van de Staatsregeling van Curaçao in 1937 kwam er hoop in een betere verstandhouding tussen de landskinderen van de N.A. en de Hollander'.
(Nita, Wensdromen, pg. 2)

Voor de overige voorzetselproblemen zijn de volgende voorbeelden nog een illustratie.

'Ze liet haar koffers op de porch staan en begon het huis om te lopen'.
(Dubbelspel, pg. 311)

'Moeder moet uit gaan werken en de kinderen worden na schooltijd opgevangen door de volwassene die toevallig thuis is op dat moment of een grotere broer of zus, die hen dan ook te eten geeft'.
(Römer, pg. 109)

'Laat men maar om te beginnen met voorop te stellen, dat de schrijver van zijn recht van vrijemeningsuiting gebruik heeft gemaakt zoals het in ieder democratisch land gebruikelijk is'.
(Nita, Wensdromen, pg. 13)

'Van de zegenende hand waren de vingers door het midden gebroken'.
(Fata Morgana, pg. 66)

'Neen, natuurlijk niet, dit is een koelbak en vanzelfsprekend moet het water doorkoud zijn'.
(Tepalka, pg. 46)

'Toen ik in dat ziekenhuis lag te zielbraken en de ganse dag een gordijn aangaapte, heb ik twee dingen ontdekt die mij op het spoor brachten van het grote geheim'.
(Tepalka, pg. 63)

'Wij waren er bijvoorbeeld het onder elkaar mee over eens, dat Adam sexuele handelingen, althans een sexuele handeling, gepleegd zou hebben, althans wilde plegen, die in die prille dagen van het menselijk bestaan als onaanvaardbaar werden verworpen'.
(Fata Morgana, pg. 101)

Bij het laatste voorbeeld (onder elkaar mee over eens) vraag ik mij af of hier van een Brabantisme gesproken kan worden. Ook De Palm wijst bij een ander, door mij niet geconstateerd verschijnsel (zijn eigen i.p.v. zich) al voorzichtig op de mogelijkheid van Brabantismen in het Antilliaans Nederlands:

'In hoeverre de Brabantse invloed van fraters van Tilburg en de zusters van Roosendaal en Schijndel hieraan debet is, is moeilijk na te gaan'. (pg. 29)

5.7 In Nederland onbekend Nederlands

Evenals dat bij het Surinaams Nederlands het geval is, zijn er in de werken van Antilliaanse auteurs zeer vele Nederlandse woorden, die we in Nederland niet tegenkomen, en daarom ook vaak niet begrijpen. De taal geeft niet alleen een zelfportret van een auteur, maar vormt ook een afspiegeling van de samenleving, materieel en maatschappelijk, waarin die auteur leeft. Andere gewoontes, andere voorwerpen krijgen andere namen, en soms krijgen oude woorden een geheel nieuwe betekenis. Woorden zijn wat dat betreft net als planten, die ook een spiegel vormen van hun achter- en ondergrond.
Dezelfde plant ziet er op klei anders uit dan op zand, en in de schaduw anders dan in de zon. Het is dus niet verwonderlijk dat dit ook in het Antilliaans Nederlands het geval is. De volgende voorbeelden zijn een deel van de grote hoeveelheid die een Nederlandse, oplettende lezer tegen kan komen bij het lezen van boeken uit de Antillen.
Uit de vervoerssector stammen woorden als konvooi en bus, die duidelijk iets anders betekenen dan ze in Den Helder doen.

'Zij en Sherry stonden vroeger altijd samen bij het Brion-plein op Otrabanda te wachten op het konvooi'.
(Sherry, pg. 25)

'Behalve deze grote bus (van de grootte van wat op Curaçao convooi heet) bezit de taxi-association op St.-Maarten ook nog twee volkswagenbusjes en twee Toyota's.
(Arion, Ruku, jrg. 2, no. 1, pg. 6)

'Een wild busje kwam de Tulaweg oprijden'.
(Dubbelspel, pg. 259)

'Om terug te komen op de grotere common sense van onze St. Martijnse buschauffeurs, zij onderhouden hun busdiensten niet met grote sleeën van Amerikaanse auto's, die inderdaad golven van benzine gebruiken, zoals op Aruba en Curaçao, maar met de wat benzineverbruik betreft goedkopere volkswagenbusjes'.
(Arion, Ruku, jrg. 2, no. 1, pg. 7)

'Ze moesten de langere weg om het Schottegat nemen omdat de brug openging om een groot, Santa-schip binnen te laten'.
(Dubbelspel, pg. 293)

'De directeur van Colegio Arubano dravend door de Julianastraat en de heer havenmeester op een trappelend ezeltje wachtend op de pier tot de Santa-boot binnen was'.
(Hartog, pg. 65)

Ook het landschap met het daaringeplaatste huis en hof leveren woorden op, die we in Nederland niet gebruiken. Diabaas ontbreekt in onze geologie, tamarindes groeien hier niet, en mispel en jasmijn zijn andere planten dan de gelijknamige Nederlandse.

'De hemel: een doorschijnende baldakijn boven de Caribische Zee, een stukje van de oneindige ruimte met wat wolken en vogels erin; de aarde; een streepje rif en diabaas aan de rand van het Zuidamerikaanse continent: wat deed hij hier?'
(Eerste Adam, pg. 29)

'Die bestaat en mooi is en alle mensen doet zeggen: het diabaas heeft een bloem gegeven ter wille van de schoonheid en ter wille van ons geluk'.
(Vreemdeling op Aarde, pg. 146)

'Of hoor ik mezelf zeggen: Armando heeft het vogelnest in de tamarindeboom vernield'.
(Tepalka, pg. 27)

'Een grote kale vlakte, met hier en daar een indju of tamarindeboom tussen de cactussen en spaanse juffers'.
(Lauffer, Landhuis)

'Op het landhuis hangt de oude slavenbel,
De klepel zucht in de zachte streling
De mispelbomen links en rechts
Weven aan hun vaag patroon.
En ver boven op de heuveltop
Ruist trots de tamarindekruin'.
(Dennert, Ochtendwind)

'In die dagen waren de dorpen zoals Groot-Kwartier en Rio Canario mooie plantage's van mispel en mangobomen'.
(Nita, Wensdromen, pg. 6)

'Ze snoven de lucht van de jasmijn niet in, achter hun benzinemotor. Ze zagen het rood van de bloemen niet'.
(Hartog, pg. 31)

Zeer kenmerkend voor het landschap zijn op Curaçao ook de geiten; omdat ze wel uit de koralen komen, is een geitenval vaak aanwezig.

'De daken zijn rood/En er zijn koralen voor het vee'.
(Arion, In de Wolken, pg. 12)

'Kleiner was het eiland/binnen hek en geitenval/negers waren/jubilarissen in 't olieblad'.
(Van der Wal, Passaat)

Binnenshuis treffen ook enkele veelvuldig gebruikte woorden: men zit in een zaal, liefst in een schommelstoel, die diverse namen krijgt en in de keuken staat een stoof, niet om warme voeten te krijgen maar warm eten.

'De zaal was klein en leek overvol door de grote, zware meubels, de zwarte schommelstoel en de met krullen bewerkte kasten, waarin foto's, glas- en aardewerk waren uitgestald'.
(Sherry, pg. 56)

'En waar hij kwam daalde een fijne verstikkende deken van melancholie op hem neer: in het verschilferd badhok op Jan Thiel; in het oude verlaten landhuis waar geiten langzaam en beledigd opstaan als hij de zaal binnenkomt; in het kreunende botenhuis op het Spaanse Water'.
(Vreemdeling op Aarde, pg. 51)

'Wanneer Abraham dronken in de zaal stond te zwaaien, het haar geplakt over zijn bloed-doorlopen ogen, 't hemd uit zijn broek, terwijl hij verwensingen uitbraakte, stond Meenchi verwijtend vóór hem met haar kinderen achter haar rokken en berispte hem met haar drenzende klaagstem'.
(Rots der struikeling, pg. 15)

'Hij klom met klapperende tanden op de vensterbank en zag haar in een wiegelstoel op de stoep zitten; als een krankzinnige liet zij haar hoofd heen en weer rollen, ter-

wijl Janchi bij het licht van een stormlantaarn de scherpe dorens met een naald uit haar voeten peuterde'.
(Vreemdeling op Aarde, pg. 30)

'Toen ik haar toestemming ging vragen om gedeelten van Eddy's schrift te publiceren, vond ik haar in een wiegstoel op de galerij van het oude vrouwentehuis op de heuvel: ze was bezig foto's van de prinsesjes op een karton te plakken'.
(Rots der struikeling, pg. 13)

'Ik ging languit liggen in een luierstoel en meteen viel mijn oog op een driepotig tafeltje, waarop zeer prominent de ingelijste foto prijkte van een vroom meisje in communiejurk'.
(Tepalka, pg. 89)

'Je vergat zeker de stoof aan te doen, Sherry'.
(Sherry, pg. 55)

'Er werd gekookt op een kerosine stoof omdat er nog geen gasaansluiting was'.
(Sherry, pg. 54)

Zoals reeds eerder gebeurde, kunnen we ons bij deze stoof afvragen of hier sprake is van een Brabantisme, via het onderwijs door fraters en zusters geïnspireerd. Maar het zou natuurlijk ook een Anglicisme kunnen zijn, omdat het Engelse *stove* bekend was. Misschien is trouwens zowel het een als het ander het geval en hebben fraters en Engels elkaar in dit geval gesteund!
Uit het sociale leven zijn er ook nog enkele typische woorden te melden. De onderlinge verhoudingen zowel tussen de sexen als tussen de rassen zijn anders.

'Zoals de Curaçaose man vroeger en misschien nu nog prat ging of gaat op zijn buitenvrouwen en buitenkinderen, zo zal in de toekomst het symbool van gestaakt te hebben, minstens één keer, voor een veel belangrijker symbool van zijn mannelijkheid zijn'.
(Arion, Ruku 6, pg. 17)

'En dan, hoeveel buitenkinderen had Boeboe niet?'
(Dubbelspel, pg. 28)

'En men had haar een moedige vrouw gevonden omdat ze, om hèm zover was gegaan, met een andere man te gaan liggen'.
(Dubbelspel, pg. 265)

'En als je bij me komt om met me te liggen, leen je weer geld van me, dat je nooit teruggeeft'.
(Dubbelspel, pg. 341)

Enerzijds doen sommigen nog hun best om bepaalde 'blanke' eigenschappen na te bootsen, anderzijds bestaat er ook voldoende gevoel van eigenwaarde om op de pletter neer te zien.

'Op een dag vond mamaai haar voor de spiegel. «Kind», zei ze, «als je dertien bent, mag je je haar strijken».'
(Sherry, pg. 12)

'Claire had overal rondgebazuind: «Dat kind is zwart, ze heeft nog "slecht" haar ook, maar je moet zien hoe ze zich aanstelt».'
(Sherry, pg. 14)

'Maar hij hoefde niets meer tegen Da te zeggen, want de broer had al besloten, dat Da niet met een pletter kon trouwen'.
(Rots der struikeling, pg. 163)

Een van de mensen die zeer veel hebben bijgedragen tot dat gevoel van eigenwaarde, was Dr. Da Costa Gomez. Dit verklaart de enorme sociale meerwaarde van het woord *Doktoor*, dat verder voor Nederlanders niets zegt.

'Als dit gerucht waar is, dan kan men zeggen, dat de hand van de Doktoor na zijn dood in de goede richting bleef wijzen'.
(Arion, Ruku, jrg. 2, no. 4/5, pg. 38)

'«Een revolutie in de prijzen», zei Boeboe, zich flarden van het gesprek aan het begin van hun dominospel herinnerend, flarden argumenten van Janchi Pau, waarvan hij de indruk had dat hij ze beter kon gebruiken dan de slogans van wijlen Doktoor, hoezeer hij deze ook vereerd had'.
(Dubbelspel, pg. 321)

5.8 Contaminaties en andere fouten

Het komt uiteraard ook in Nederland voor dat auteurs echte taalfouten produceren, die al dan niet te rubriceren vallen. Een volkomen vlekkeloze taalbeheersing komt nu eenmaal zelden voor, en gelukkig staan er vaak andere, positieve eigenschappen tegenover, die zo'n fout compenseren. Het is dus niet verwonderlijk dat in een grensgebied van het Nederlands, zoals de Antillen, een relatief groot aantal fouten te vinden is die, zoals De Palm (pg. 38) zegt, diverse oorzaken hebben. Hij noemt als oorzaken: vertalingen uit het Papiamentu, foutief gebruik van een woord omdat de betekenis niet is begrepen, en foutief gebruik van woorden en uitdrukkingen ten gevolge van gebrekkige kennis van het Nederlands. Vooral bij de laatste categorie zijn oorzaak en gevolg moeilijk te scheiden en is de diversiteit enorm. Omdat het geen zin heeft hier naar volledigheid te streven, geef ik hier nog een kleine bloemlezing uit de voorbeelden. Duidelijk van contaminatie kan men spreken bij de volgende gevallen.

'Zij vormen deel uit van de kern van gemeenschappelijke waarden en normen'.
(Römer, pg. 15)

'Maar het schijnt dat er zoveel af is, dat de buurvrouw me niet eens terug herkende'.
(Sherry, pg. 106)

'Ze was er van overtuigd, dat ze dan beter haar voorbereidingen had genomen'.
(Dubbelspel, pg. 336)

'Veel aandacht wordt dan ook gehecht aan het onderwijs'.
(Römer, pg. 110)

'Men heeft heus geen hoofdbrekens gehad om het geld bijeen te brengen om al deze kostbare ameublementen te kunnen aanschaffen'.
(Nita, Wensdromen, pg. 4)

'En zulke praktijken worden alleen met 't landskind uitgespookt'.
(Nita, Wensdromen, pg. 10)

Problemen met inversie komen ook voor, alhoewel ik die duidelijk minder signaleerde dan De Palm doet verwachten. Voorbeelden zijn:

'De broek van zijn pyama trok hij alleen maar wat hooger, snoerde hem goed vast'. (Bewolkt Bestaan, pg. 24)

'Maar als hij het straks komt te weten . . En hij kómt het te weten'. (Dubbelspel, pg. 341)

Bij sommige woorden heeft men duidelijk de klok horen luiden, maar is de klepel toch verborgen gebleven: ze lijken op Nederlandse woorden, die dan nét iets anders luiden. Of het woord is wel Nederlands, maar de betekenis zit er nét iets naast. Voorbeelden:

'Daarna ging het den godlieven dag lang over een blakerend plateau, waar hij in de verte een span ossen zag, die den rullen klonterigen grond beploegden, onder het geschreeuw van den boer, die zijn dieren aanspoorde'. (Camille Willocq, pg. 22)

'Hij dacht aan huis en vroeg zich als in vertroosting af of het kathedraalgebouw dat er nog hecht uitzag, er niet meer zou staan indien die zware zijbeugels er niet waren'. (Fata Morgana, pg. 19)

'Zoals ik al eerder opmerkte stond aan deze behandeling geen menslievendheid ten grondslag, doch het eigen economisch belang vanwege de waarde van de koopwaar'. (Römer, pg. 42)

'Bloed vulde m'n hoofd bij de gedachte, dat het allemaal bedrog was; hoe moeilijk dringbaar het wezen van een mens niet vermag te zijn'. (Fata Morgana, pg. 121)

Verschuiving van betekenis vinden we in deze voorbeelden:

'Zo nu en dan probeert vader, moeder of de kinderen zelf wat voor het landschap rondom hun huizen te doen'. (Nita, Wensdromen, pg. 7)

'Bij de vrouwen gaat het meestal over de dienstmeiden die tegenwoordig met de dag nogal brutaler worden'. (Nita, Wensdromen, pg. 6)

'Zeg hem, dat hij ginds achter het badhok even iets bij mij moet komen horen'. (Dubbelspel, pg. 339)

'Het werk is in versneld tempo verricht en de Hollander heeft er dun en dik aan verdiend'. (Nita, Wensdromen, pg. 10)

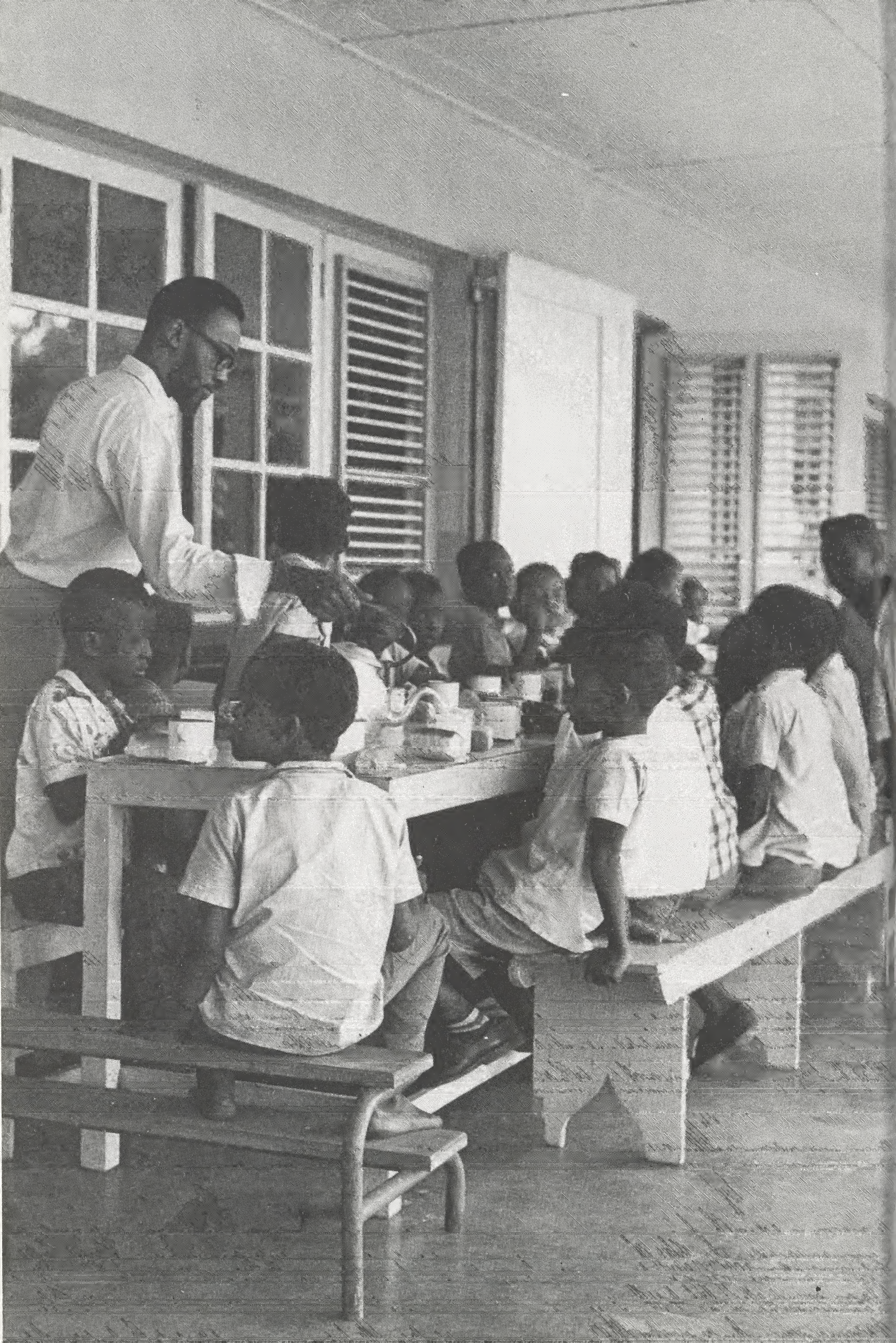
Dat sommige auteurs in ingewikkelde zinnen boven hun macht grijpen en dus in de knoei raken, kunnen de volgende citaten nog laten zien. Maar ook dit is natuurlijk iets wat in Nederland voor zou kunnen komen!

'Het is een van de grootste voorbeelden van ongelijkberechtigheid wanneer niet-Europese Nederlandse arbeiders tot met hun 60ste jaar in het stof van de C.P.I.M. moeten blijven kruipen, terwijl de Europese Nederlandse arbeider reeds met zijn

53ste jaar z'n oude van dagen mag doorbrengen onder de dennebomen van het mooie Holland aan de zee'.
(Nita, Wensdromen, pg. 17)

'Indien deze toestanden in dezelfde geest worden voortgezet na de totstandkoming van het Nieuwe Koninkrijk, zal de roep van ons volk voor autonomie, verblijven als de «roepende stem in het woestijn»'.
(Nita, Wensdromen, pg. 12)

'Indien onze officieren van justitie in overleg met de reclassering, en in goede overleg met psychologen en psychiaters, want ook een heel volk kan minder toerekeningsvatbaar zijn, niet tot creatieve straffen komen voor deze mensen, dan moeten zij er voor oppassen straks zich op de borsten te slaan dat zij deze mensen snel hebben voorgeleid en ogenschijnlijk berecht'.
(Arion, Ruku 1, pg. 22)

6 Epiloog

In het voorgaande heb ik getracht een portret te schetsen van taal en taalkundige situatie van het Nederlands op de Antillen, zoals zich dat aan mij als geïnteresseerde lezer voordoet. Het is daarbij voor mij erg moeilijk om precies onderscheid te maken tussen de persoonlijke afwijking, hobby, creativiteit van één bepaalde auteur, en algemeen voorkomende verschijnselen. Uiteraard heb ik geprobeerd daar zoveel mogelijk rekening mee te houden bij het indelen en geven van voorbeelden. Maar echte insiders zullen nog wel gekke dingen tegenkomen. Conclusies zijn natuurlijk op basis van een portret moeilijk te trekken; dat zou slechts leiden tot aanbevelingen voor plastische chirurgie, waarvan het resultaat bij een taal eerder verminking dan verfraaiing zal zijn. Is het toch mogelijk om enige uitspraken over mogelijke toekomstige ontwikkelingen te doen? De situatie doet nog het meest denken aan het Nederland van eind 18e, begin 19e eeuw en de rol die de Franse taal toen speelde. Met name bij de overheid en dan vooral in de formeel juridische hoek, is het Frans toen ook na het vertrek van Napoleon nog lang de meest gebruikte taal gebleven. De Code Pénal heeft nog lang dienst gedaan in Nederland vóór wij een eigen Wetboek van Strafrecht hebben gekregen (1886). Maar dat heeft toch niet geleid tot het levend blijven van het Frans in Nederland of tot een groter wordende invloed. Integendeel, de sociale status die het Frans lang gehad heeft, is ondanks deze formele gebruikswaarde langzamerhand verschrompeld en vervangen door die van het Engels.

Thans is op Curaçao bij de overheid, en dan weer vooral in de formeel-juridische hoek, het Nederlands uiteraard een zeer belangrijke taal en dient men die ook perfect te beheersen om zijn werk goed te kunnen doen als overheidsdienaar. Dat zal ongetwijfeld nog lange tijd zo blijven, tot men alle wetboeken, alle teksten, alle overeenkomsten in het Nederlands heeft vervangen door die in het Papiamentu. Evenals het Frans in Nederland verschrompeld is, zal dat dan waarschijnlijk met het Nederlands op de Antillen gebeuren.

Naast het Papiamentu zal men natuurlijk dan toch een tweede taal moeten beheersen om in de wereld voldoende te kunnen functioneren. Daarvoor komen dan vooral Engels en Spaans in aanmerking. Uit de gevoerde gesprekken is wel gebleken dat men daarover nog zeker geen eenstemmigheid heeft bereikt. Beide talen hebben hun voordelen, en beide hebben hun nadelen. Vóór het Spaans pleit natuurlijk de nauwe verwantschap met het Papiamentu en de, ik zou haast zeggen familiale binding die men als Caraïbisch eiland ook met Zuid-Amerika voelt, waar het Spaans een bijzonder grote plaats inneemt. De contacten met Venezuela zijn de laatste jaren door de invoering van de veerverbinding nog sterk geïntensiveerd en dat heeft natuurlijk zijn invloed op de functie van het Spaans in Willemstad.

Het bezwaar van Spaans en van het zich richten op het Spaans is dat men bij het richten op een taal zich óók richt op de hele cultuur die met zo'n taal verweven is. En dan kan men nog zijn vraagtekens plaatsen bij de technisch-economische en ook de politieke en sociale status die de Spaanse cultuur heeft vergeleken met bijv. de Engelstalige cultuur. Waarmee dus tegelijkertijd het voordeel van het Engels gegeven is nl. de gerichtheid op het technisch en economisch toch meest vooruitgeschoven deel van de wereld: de Verenigde Staten van Amerika en in wijdere zin ook West-Europa. Het is duidelijk dat natuurlijk bij een Brits-Nederlands bedrijf als de Shell het Engels nu al een zeer grote rol speelt, zodat men daar gemakkelijk voor die taal zal opteren. Het bezwaar van Engels is natuurlijk dat het voor een brede laag van de bevolking aanzienlijk minder aanspreekt en dat men daar minder gemakkelijk op kan overgaan dan op het Spaans, omdat het Papiamentu nu eenmaal talloze woorden uit het Spaans heeft en de uitspraak daar ook bijzonder nauw mee verwant is. Zou men ondanks de kolossale internationale druk van het Spaans en het Engels toch nog enige toekomst aan het Nederlands willen geven, dan dient ruimte geschapen te worden voor een vrijere, lossere ontwikkeling van een eigen Antilliaans Nederlands en niet meer een streng hanteren van de ABN-vorm zoals thans gebeurt. Het Nederlands moet dan geen vreemde taal zijn die men kan leren en perfect kan beheersen, maar die toch een vreemde taal blijft; maar het moet een eigen bezit worden waarmee men zich kan identificeren, waar ook veel woorden uit Papiamentu en veel constructies in overgenomen kunnen worden zonder dat men zich hoeft te schamen of het idee moet hebben dat men toch eigenlijk geen goed Nederlands spreekt. Wat betreft die 'eigen'-heid van het Nederlands is er nog een argument, dat daarvoor pleit. In een artikel over de tweede taal der Antillen heeft W. de Bekker er op gewezen dat onderzoekers gemakkelijk de weinig opvallende en afwijkende groepen in een samenleving vergeten te beschrijven. Het beschrijven van het (bijna) bekende is nu eenmaal een weinig dankbaar of spectaculair werk. 'Men is zo geneigd de «inheemse» blanke groep niet als autochtoon te beschouwen. Historisch gezien was zelfs de blanke groep eerder in het Caribische gebied dan het negroïde deel.
Of dit bepaalde rechten geeft is een tweede. Wel zal er recht gedaan moeten worden aan hun ontplooiingskansen. Men zal ervoor moeten waken dat ten gevolge van een «historisch schuldcomplex» zoals Hoetink het noemt, Nederlandse schuldgevoelens ten gevolge van het koloniale verleden worden geprojecteerd op de inheemse blanken. Hierdoor worden de laatsten gepromoveerd tot bijzondere dragers van «ons» algemene schuldgevoel. Oriëntatie op het Nederlands moet voor hen open staan.'

7 Gebruikte literatuur

Arion, F. M., *Ten aanzien van de wederopbouw.* In: Ruku, jrg. 1 (1969), no. 1.
Arion, F. M., *Introductie.* In: Ruku, jrg. 1 (1969), no. 1.
Arion, F. M., *De stakingen en hun chantage.* In: Ruku, jrg. 1 (1969), no. 6.
Arion, F. M., *Twee gedichten uit den vreemde.* In: Ruku, jrg. 1 (1970), no. 6, pg. 27.
Arion, F. M., *De onbekende Cola Debrot.* In: Ruku, jrg. 2 (1970), no. 1.
Arion, F. M., *Werkers van St. Maarten I.* In: Ruku, jrg. 2 (1970), no. 1.
Arion, F. M., *Op zoek naar een (socialistische) partij voor de Antillen.* In: Ruku, jrg. 2 (1970), no. 4/5.
Arion, F. M., *In de Wolken – een gedicht.* Curaçao, 1970.
Arion, F. M., *Dubbelspel.* Amsterdam, 1974.
Bekker, W. de, *De tweede taal der Antillen??* In: Watapana, jrg. 4 (1972), no. 2.
Booi, Frank, *Wij meertaligen.* In: Mañán. Rotterdam, 1974.
Debrot, Cola, *Bid voor Camille Willocq.* Amsterdam, 1946.
Debrot, Cola, *Bewolkt Bestaan.* Amsterdam, 1948.
Debrot, Cola, *Dialoog bij de ruïnes.* In: Eldorado, jrg. 1 (1949), no. 1.
Dennert, H., *Wanhoop.* In: Antilliaanse Cahiers, Jrg. 5 (1962), no. 1.
Dennert, H., *Ochtendwind.* In: Ant. Cahiers, jrg. 5 (1962), no. 1.
Dennert, H., *De warmte van Curaçao.* In: Antilliaanse Cahiers, jrg. 5 (1962), no. 2, pg. 58.
Diekmann, Miep, *Miep Diekmann schrijft over...... kinderen.* In: Ruku, jrg. 1 (1970), no. 6, pg. 8/9.
Diekmann, Miep, *Een doekje voor het bloeden (koninkrijksverband).* 's-Gravenhage, 1970.
Doelwijt, Thea, *13 spelen met land. Flitsende indrukken van mijn bezoek aan Nederland, oktober 1968.* In: Moetete, nr. 2 (1968).
Eck, Harry S. A. N., *Ik ben een kind van dit eiland.* In: Mañán. Rotterdam, 1974.
——, *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen.* Amsterdam/Brussel 1969.
Es, G. A. van, *Nederlands uit de pen van Zuidnederlanden.* In: G. Geerts (ed.) Aspekten van het Nederlands in Vlaanderen. Leuven, 1974.
Ginneken, J. van, *Handboek der Nederlandse Taal I.* Nijmegen, 1913.
Goeverneur, Humphrey, *Mijmeringen.* In: Mañán. Rotterdam, 1974.
Guise, W. H., *Antillen op weg naar 1980.* Artikelenserie in NRC-Handelsblad mei/juni 1974.
Haeringen, C. B. van, *Netherlandic Language Research.* Leiden, 1954.
Haeringen, C. B. van, *Dialect en Cultuurtaal.* In: Gramarie. Assen, 1962.
Hartog, Han, *Waar de bomen altijd groen zijn en de bladeren altijd vallen.* Aruba, 1966.

Haseth, Carel de, *Berceuse voor teleurgestelden.* In: Mañán. Rotterdam, 1974.
Hummelen, J. A., *Veeltaligheid.* In: Schakels NA47. Den Haag, 1967.
Jongh, Edward A. de, *Fata Morgana Kleine roman.* Curaçao, 1973.
Kloeke, G. G., *Groei en herkomst van het Afrikaans.* Leiden, 1950.
Lauffer, Pierre, *Het landhuis van Petra Nisebia.* In: Amigoe di Curaçao, 24 dec. 1968.
Lebacs, Diana, *Sherry, het begin van een begin.* Den Haag, 1971.
Leeuwen, Boeli van, *Een Vreemdeling op Aarde.* Amsterdam, 1962.
Leeuwen, Boeli van, *De Rots der struikeling.* Amsterdam, 1965[6].
Leeuwen, Boeli van, *De eerste Adam.* Amsterdam, 1966.
Marugg, Tip, *In de straten van Tepalka.* Amsterdam, 1967.
Moeniralam, Waziralam, *De Hulp.* Willemstad, 1969.
Narain, Lloyd, *Aan hen die vielen op 30 mei 1969.* In: Mañan. Rotterdam, 1974.
Nita, A. P., *De sociale wensdromen van het landskind in de gelijke delen van het nieuwe koninkrijk.* Willemstad, 1969[4].
Palm, J. H. de, *Het Nederlands op de Curaçaose school.* Groningen, 1969.
Palm, Jules de, *Literaire Oogst 1969.* Sticusa, Amsterdam.
Palm, Julius de, *De kerstcakes van Sjon Keta.* In: Tussen cactus en agave. Bloemlezing door Harry Lim. Aruba, (z.j.).
Palm, J. H. de, *Inleiding:* In: Kennismaking met de Antilliaanse Poëzie. Sticusa, Amsterdam 1973.
Prick van Wely, F. P. H., *Neerlands Taal in 't Verre Oosten.* Semarang-Soerabaja, 1906.
Prins-Winkel A. C., *Kabes Duru?* Assen, 1973.
Römer, R. A., *Korsow. Een sociologische verkenning van een Caribische maatschappij.* Curaçao/Aruba, 1974[3].
Rot, E., *Tur hende.* In: Ruku, jrg. 1 (1970), no. 6.
Rot, E., *Après nous le déluge.* In: Ruku, jrg. 2 (1970), no. 1.
Schiltkamp, J. A., *Bestuur en rechtspraak in de Nederlandse Antillen ten tijde van de West-Indische Compagnie.* Willemstad, 1972.
Toorn, M. C. van den, *De taal van de Indische Nederlanders.* In: De Nieuwe Taalgids, 50 (1957), pg. 218–226.
Tournier, Luc, *Doffe Orewoed.* Amsterdam, 1948.
Triebels, L. F., *De Antilliaanse student in Nederland.* In: Watapana, 3 (1971), no. 2, pg. 6–13.
Vervoorn, A. J., *Surinaamse schrijvers en het Nederlands.* In: Ons Erfdeel, 17 (1974), no. 2, pg. 165–180.
Vreese, W. de, *Algemeen Beschaafde Omgangstaal in Zuid-Nederland.* In: Nu Nog, vol. 22 (1974), no. 5
Wal, Andries van der, *Verwaaiend op de passaat.* Rotterdam, 1973.
Walle, J. van de, *Beneden de Wind. Herinneringen aan Curaçao.* Amsterdam, 1974.
Wel, F. J. van en A. J. Vervoorn, *Het Nederlands in Suriname.* In: Schakels. Den Haag, 1974.
Westhoff, V. e.a., *Wilde Planten I.* Amsterdam, 1970.

Druk: Staatsdrukkerij (vormgeving: Herman Govers)

508981F